

KULTTUURIYMPÄRISTÖKASVATUS LASTEN JA NUORTEN OSALLISTAVASSA YMPÄRISTÖSUUNNITTELUSSA

Anna Väänänen
Maisterintutkielma
Kulttuuriympäristön tutkimus/Taidekasvatus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Anna Väänänen	
Työn nimi Kulttuuriympäristökasvatus lasten ja nuorten osallistavassa ympäristösuunnittelussa	
Oppiaine Taidekasvatus	Työn tyyppi Pro Gradu - tutkielma
Aika 6/2024	Sivumäärä 67
Ohjaaja Susanne Ylönen	
Tiivistelmä <p>Tämä Pro Gradu-tutkielma tarkastelee lasten ja nuorten osallistavan kaupunkisuunnittelun menetelmiä ja toimintatapoja lähestyen aihetta kulttuuriympäristökasvatuksellisesta näkökulmasta. Tutkimus käsittelee Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran koordinoiman <i>Kaikkien Kaupunki! Osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja kestäviä tiloja</i> -hankkeessa toteutettuja työpajoja (2019-2021). Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten kulttuuriympäristökasvatuksella voidaan edistää lasten ja nuorten osallisuutta ja kulttuurista kestävyttä osana elinympäristöjen kestäväää kehittämistä. Tutkielmassa lasten ja nuorten osallistavan kaupunkisuunnittelun menetelmiä ja toimintatapoja lähestytään monitieteellisesti fenomenologisen ympäristöestetiikan ja humanistisen maantieteen viitekehyksessä. Etnografinen tapaustutkimus rajautuu tarkastelemaan kevään 2020 aikana Valkealan yläkoulussa toteutettua kahta (2) lähiympäristön suunnitteluun liittyvää työpajaa, joihin osallistui Valkealan yläkoulun 9-luokka. Laadullisen tutkimuksen aineistokeruumenetelmänä käytettiin osallistavaa havainnointia ja dokumentointia. Tutkimuksen aineistonanalyysi toteutettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Laadullisen sisällönanalyysin tuloksena aineistosta oli luokiteltavissa kolme keskeistä kulttuuriympäristökasvatuksellista teemaa, joilla voidaan edistää lasten ja nuorten osallisuutta ja kulttuurista kestävyttä ympäristössä.</p> <p>Aineistosta nousseiksi teemoiksi muodostuivat paikallisidentiteetin, elävän kulttuuriperinnön ja ympäristöarvon teemat. Tutkimustuloksissa voitiin todeta tarkastelemalla näitä kolmea keskeistä teemaa, että osallisuusmallin työpajoissa kokeillut menetelmät ja toimintatavat tukevat sellaisia kulttuuriympäristökasvatuksellisia sisältöjä, joilla on mahdollista vahvistaa oppijan ympäristötietoisuutta ja emotionaalista paikkasuhdetta lähiympäristöön. Harjoittamalla ympäristölukutaitoa ympäristön havainnoinnin keinoin nuorten oli mahdollista jäsentää ja tulla tietoiseksi koetusta paikan identiteetistä, määrittellä ja jäsentää omia ympäristölle antamiaan ympäristöarvoja, sekä tunnistaa paikan monimuotoisuudelle olennaisia tekijöitä tulemalla tietoiseksi kulttuurisista merkityksistä lähiympäristössä. Vahvistamalla lasten ja nuorten paikkasuhdetta havaitsemisen ja ympäristön arvottamisen keinoin omaan elinympäristöön voidaan vahvistaa sisäpuolisuuuden ja kuulumisen kokemuksia sekä emotionaalisen ympäristösuhteen syntymistä, joka synnyttää huolenpidon tarpeen ympäristöstä ja tukee ympäristön kulttuurista kestävyttä.</p>	
Asiasanat kulttuuriympäristökasvatus, kulttuurinen kestävyys, kulttuuriympäristöt, osallisuus, rakennettu ympäristö, ympäristösuunnittelu	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
1.1	Kaikkien kaupunki! - Osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja kestäviä tiloja.....	8
1.2	Tutkimuksen rajaus, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	9
1.3	Tutkimuksellinen viitekehys	10
1.4	Tutkimuksen suhde aikaisempiin tutkimuksiin.....	11
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	16
2.1	Keskeiset käsitteet.....	16
2.1.1	Kulttuuriympäristökasvatus.....	16
2.1.2	Kulttuurinen kestävyys.....	21
2.1.3	Osallisuus	23
2.1.4	Esteettinen kokemus.....	24
2.2	Paikka kokemuksellisenä ja kerroksellisenä ilmiönä.....	27
2.2.1	Ympäristömielikuvat ja esteettinen kuvittelu.....	28
2.2.2	Paikan identiteetti	29
2.2.3	Identiteetti ja kuuluvuuden tunne	31
2.3	Paikan monimuotoisuus ja paikallinen näkökulma.....	32
2.4	Aineiston prosessikuvaus.....	35
2.4.1	Lähiympäristön havainnointi ja kokemustietoa kartalle -työpaja	35
2.4.2	Ihan huippu paikka! - työpaja.....	37
3	TUTKIMUSMETODOLOGIA.....	39
3.1	Tutkimusstrategia.....	39
3.1.1	Laadullinen tutkimus	39
3.1.2	Etnografinen tapaustutkimus	40
3.1.3	Tutkimuksen aineisto ja laadullinen sisällönanalyysi	41
4	AINEISTON ANALYYSI	45
4.1	Paikallisidentiteetti.....	45
4.1.1	Liikunnallinen ympäristö	46
4.1.2	Mediaväritynyt identiteetti	48
4.1.3	Rakennettu ympäristön estetiikka	50
4.2	Elävä kulttuuriperintö	51
4.2.1	Nuorisokulttuurit	51
4.3	Ympäristöarvot	53
4.3.1	Nuoret ympäristön esteettisinä havaitsijoina ja tulkitsijoina.....	54
4.3.2	Sosiaalisuus	55
4.3.3	Esteettömyys ja saavutettavuus	57
4.3.4	Kauneus.....	59
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	62
6	POHDINTA.....	66
7	LOPUKSI	68
7.1	Tutkimuksen luotettavuus	68
7.2	Tutkimusetiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa	69

LÄHTEET.....	73
--------------	----

1 JOHDANTO

Tässä Pro Gradu-tutkielmassa tarkastelen lasten ja nuorten osallisuuden menetelmiä ja toimintatapoja kuntakohtaisissa lähiympäristön suunnitteluprosesseissa lähestyen aihetta kulttuuriympäristökasvatuksellisesta näkökulmasta. Etnografisessa tapaus-tutkimuksessa kartoitettiin konkreettisten osallisuuskokeilujen pohjalta, millaisia lasten ja nuorten osallisuutta sekä ympäristön kestävyttä edistäviä käytäntöjä ja menetelmiä voidaan luoda lasten ja nuorten osallistavan ympäristösuunnittelun toimintatavoiksi kuntien toimijarajat ylittävässä yhteistyössä. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten kulttuuriympäristökasvatuksella voidaan edistää lasten ja nuorten osallisuutta ja kulttuurista kestävyttä osana elinympäristöjen kestäväää kehittämistä. Tutkielmassa nuorten osallistavan kaupunkisuunnittelun menetelmiä ja toimintatapoja lähestytään kulttuurin ja taiteen tutkimuksesta käsin fenomenologisen tutkimustradition viitekehyksessä, joka mahdollistaa lasten ja nuorten ympäristösuhteen sekä ympäristön kokemuksellisen ja vuorovaikutuksellisen ulottuvuuden tarkastelun.

Tutkimusaiheittani taustoittaa aiheen yhteiskunnallinen ja kulttuuriympäristöihin liittyvä ajankohtainen tutkimuksellinen tarve. Kulttuuriperinnön osallisuus ja kokemuksellisuus ovat viime vuosikymmenellä lisääntyneet sekä avanneet mielenkiintoisia tulokulmia kaupunkien kehittämiseen. Kulttuuriperintöön liittyvässä keskustelussa 2000-luvulla mukaan on usein liitetty keskustelu erilaisten sidosryhmien oikeudesta osallistua ja määritellä kulttuuriperintöä sekä sen käyttöä yhteiskunnas-

samme. (Vahtikari, Kivilaakso, ym., 2021, ss. 365–366) Keskeinen osa kulttuuriperintöömme ovat kerrokselliset ja moniulotteiset kulttuuriympäristöt, jotka voidaan ymmärtää ihmisen jokapäiväisenä elinympäristönä. Tämän tutkimuksen taustalla vaikuttaa keskeisesti Suomen Maankäyttö ja rakennuslaki, joka velvoittaa kaikkien oikeutta ja mahdollisuuksia osallistua omaa elinympäristöä koskevaan vuorovaikutteiseen suunnitteluun sekä riittävään vaikutusten arviointiin. Osallisuuden lisäksi lain kokonaisuudistuksessa korostuvat mm. rakennetun ympäristön elinvoimaisuus sekä laatuksymykset. (Rakentamislaki § 5, 751/2023)

Laadukas kulttuuriympäristö voidaan ymmärtää kokonaisvaltaisena hyvinvointiteijänä ja voimavarana, johon sisältyy myös merkittäviä kulttuurisia ja yhteiskunnallisia arvoja. Kulttuuriympäristöt toimivat ihmisten ja yhteisön identiteetin sekä muistin perustana. Säilyttääkseen elinvoimaisuutensa ja viihtyvyytensä sekä tukeakseen kestävästä kehitystä tulee kulttuuriympäristöjen kehittämisen, hoidon ja ylläpidon olla suunnitelmallista ja strategiaan pohjaavaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö, 2014, s. 6) Tutkimukseni tarve on keskeisesti sidoksissa kulttuuriympäristötyön kehittämiseen ja sen arviointiin, jonka ulottuvuudeksi kulttuuriympäristökasvatus voidaan ymmärtää. Osana ympäristöjen kestävästä kehitystä merkitykselliseksi muodostuukin se, kuinka kulttuuriympäristön vaalimista ja kehittämistä toteutetaan. Esimerkiksi uuden rakentamisen laadulla ja esteettisyydellä voidaan vaikuttaa sopeutumiseen vaikuttaviin tekijöihin, jotka auttavat ihmisiä sitoutumaan ja kiinnittymään paikkoihin sekä elinympäristöön. Näiden tekijöiden lisäksi rakentaaksemme, kehittääksemme ja suojellaksemme omaleimaisia ja elinvoimaisia ympäristöjä on kyettävä tunnistamaan ja ymmärtämään ympäristön luontaisia edellytyksiä sekä historiallista jatkuvuutta. Näitä ympäristökasvatukseen ja ympäristötietoisuuteen liittyviä teemoja voidaankin tarkastella yksinkertaisten kysymysten valossa, kuten mikä omassa elinympäristössä koetaan hyväksi ja arvokkaaksi sekä millaisia merkityksiä ympäristöön sisältyy. (Härö, 2013, s. 228)

1.1 Kaikkien kaupunki! - Osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja kestäviä tiloja

Tutkimukseni käsittelee Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran koordinoiman *Kaikkien Kaupunki! Osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja kestäviä tiloja* -hankkeessa toteutettuja työpajoja (2019-2021). Kaikkien kaupunki! -hankkeessa paikalliset lapset ja nuoret toimivat oman lähiympäristönsä asiantuntijaroolissa kevään 2020 aikana toteutetuissa työpajoissa, jotka keskittyivät paikallisiin ja ajankohtaisiin kaupunkikehittämishankkeisiin. Hankkeessa pilotoidut osallisuusmallit toteutettiin kokonaisuudessaan kolmessa valikoidussa pilottikaupungissa Jyväskylässä, Kouvolassa ja Lappeenrannassa toimisektorit ylittävässä yhteistyössä. Hankkeen pääyhteistyökumppaneina toimivat Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, Suomen ympäristöopisto SYKLI sekä Opetushallitus. Hankkeen rahoituksesta vastasi Opetus ja kulttuuriministeriö.

Maisteri-opintoihin liittyvässä työelämäprojektissa työskentelin opiskelijan roolissa hankkeen ennalta valikoiduissa työpajoissa kolmessa kunnassa, joissa kokeiltiin erilaisia osallisuuden menetelmiä ja toimintatapoja. Aineistoksi valikoitui lopulta Kouvolassa toteutettu osallisuusmalli, jossa hyödynnettiin erilaisia ympäristökasvatuksellisia menetelmiä. Kouvolassa kehitelty ja kokeiltu osallisuusmalli oli suunniteltu koulu- ja kasvatusympäristössä toimivaksi suunniteltuun työskentelyyn ja ilmiöpohjaiseen oppimiseen. Luodun osallisuusmallin tavoitteena oli kuulla nuorten kokemuksia arkiympäristöstään, rakentaa nuorten omaa asiantuntijuutta suhteessa lähiympäristöönsä sekä luoda tätä kautta osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia osana paikallista ympäristösuunnittelun prosessia.

Kevään 2020 aikana Valkealan koulussa toteutettuun osallisuusmalliin kuului kokonaisuudessaan yhteensä neljä osaa. *Pelissä yhteinen kaupunki* - työpajassa 9 -luokkalaiset nuoret pääsivät rakentamaan pienoismallikaupunkeja yhteistyössä kaupunkiympäristön asiantuntijoiden kanssa syventyen samalla suunnittelutyön erilaisiin haasteisiin ja ilmiöihin. Osallisuusmallissa toteutettiin myös *Lähiympäristön havain-*

nointi ja kokemustietoa kartalle –työpaja, jolla pyrittiin nuorten kokemusperäisen paik-
katedon tuottamiseen ja jäsentämiseen sekä *Ihan huippu paikka!* –pihaympäristön
työpaja, jossa oppilaiden kanssa perehdyttiin tilasuunnitteluun toiminnallisuuden,
estetiikan ja kestävyuden näkökulmista. Lisäksi Valkealan yläkoulun oppilaille
suunniteltiin järjestettävän kevään neljäntenä työpajana yhteinen koko koulun osal-
listava *ympäristöoppimisen ilmiöpäivä*. Suunnitelmaa ei kuitenkaan ehditty toteutta-
maan fyysiseksi työpajaksi asti ja lopulta toteutus vietiin loppuun verkkopohjaisena
kyselynä vallitsevan poikkeustilan vuoksi. Verkkotyöpajassa koulun oppilaat pereh-
tyivät kevään työpajoissa syntyneisiin pihasuunnitelmiin ja saivat kertoa mielipi-
teensä uuden monitoimitalon tulevasta pihasta erilaisten esitettyjen ympäristön-
suunnitteluun liittyvien materiaalien pohjalta. Työpajoissa syntynyt nuorten tuot-
tama kokemustieto ja pihasuunnitelmat tallennettiin sekä dokumentointiin suunnit-
telijoiden käyttöön. Nuoret osallistettiin pihan suunnitteluprosessiin jo varhaisessa
vaiheessa, jotta nuorten näkemykset pihasta ovat valmiina rakennusprojektin alka-
essa.

1.2 Tutkimuksen rajaus, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Katsaukseni lasten ja nuorten osallistavaan ympäristösuunnitteluun on tässä tutkiel-
massa kulttuuriympäristökasvatuksellinen. Tutkimukseni rajautuu tarkastelemaan
kevään 2020 aikana Valkealan yläkoulussa toteutettua kahta (2) lähiympäristön
suunnitteluun liittyvää työpajaa, joihin osallistui Valkealan yläkoulun 9-luokka.
Osallistujat olivat 14 -15-vuotiaita nuoria. Tässä tutkielmassa tarkastellaan osalli-
suusmallin osana toteutettuja *Lähiympäristön havainnointi ja kokemustietoa kartalle* –
työpajaa sekä *Ihan huippu paikka!* –pihaympäristön suunnittelun työpajaa, joissa olen
itse työskennellyt avustavan ohjaajan roolissa hankkeen pilotointijakson aikana ke-
vällä 2020. Tutkimukselle asetettuna tehtävänä oli selvittää, miten kulttuuriympä-
ristökasvatuksella voidaan edistää lasten ja nuorten osallisuutta ja kulttuurista kestä-
vyyttä osana elinympäristöjen kestävästä kehittämisestä.

Tutkimukselle asetettu tutkimuskysymys oli

- Millaisia kulttuuriympäristökasvatuksellisia sisältötavoitteita työpajoissa ko-keillut menetelmät vahvistavat, joilla voidaan edistää lasten ja nuorten osalli-
suutta ja kulttuurista kestävyyttä?

1.3 Tutkimuksellinen viitekehys

Tutkielmani monitieteellinen teoreettinen viitekehys rajautuu fenomenologisen ympäristöestetiikan tieteenalaan sivuten humanistisen maantieteen tutkimusta ja fenomenologisia pohdintoja paikasta. Ympäristöestetiikka tieteenalana tarkastelee urbaania monimuotoisuutta ihmisen ja ympäristön välisenä kokemuksellisenä ja vuorovaikutuksellisenä suhteena, jota kulttuuriympäristöt edustavat ja todentavat arkisessa elämässä maailmassa. Fenomenologinen ympäristöestetiikka keskittyy tarkastelemaan ihmisen ja ympäristön suhdetta käsitteleviä teemoja, kuten ympäristön esteettistä aluetta, moniaistillisuutta, ympäristön ja havaitsijan keskinäistä vuorovaikutusta sekä ihmisten ja paikan identiteetin merkityksellisyyden pohtimista (Forss, 2007, ss. 7–10). Ympäristöestetiikan pohdinnat ympäristökokemuksesta ja erityisesti arvoista ovat keskeisiä ja kiinnostavia tutkimukselleni, sillä arvot liitetään kaikkeen ihmisen toimintaan. Ympäristöestetiikan kysymysten valossa voimme pohtia esimerkiksi, mikä ympäristö on sekä millaisia arvoja siellä syntyy. (Berleant, 1992, s. 23) Ympäristöestetiikka tarjoaa kiinnostavia näkökulmia myös kaupunkikehittämiseen. Fenomenologinen ympäristöestetiikka lähestyy ympäristön käsitettä elettyinä ja koettuna paikkana, joka tarjoaa hedelmällisen tulokulman tarkastella osallisuusmalleissa tuotettua lasten ja nuorten kokemustietoa ja ympäristösuhdetta ympäristön prosuaalista luonnetta todentaen. Taiteen teoriaksi mielletty estetiikka käsittelee ympäristön kokemista tuomalla näkökulmia olemassaolomme erityisesti esteettisten pohdintojen kautta. Esteettinen näkökulma luo mahdollisuuden ymmärtää ihmisen olemassaoloa kokonaisvaltaisemmin. (Bonsdorff, 1998, ss. 58–59)

Esteettisen lähestymistavan lisäksi haen teoreettista perustaa lisäksi kulttuurimaantieteen tutkimuksesta. Maantieteen kulttuurisena suuntauksena tunnettu humanistinen maantiede vakiintui osaksi maantieteen tutkimusta 1970-luvulta lähtien, missä sillä on ollut merkittävä rooli tilallisuuteen liittyvässä tutkimuksessa. Ympäristöestetiikan tavoin humanistinen maantiede käsittelee paikkaa elettyinä ja merkityksiä sisältävänä kokemuksellisenä tilana ja ympäristönä. Humanistisesta maantieteestä johdettu humanistinen kaupunkitutkimus tuo myös relevantteja näkökulmia tutkimustyöhöni, sillä sen tutkimus suuntaa kiinnostuksen arkipäiväiseen elämään ja kokemuksellisuuteen kaupunkiympäristössä. Humanistinen tulkitsemistapa yltääkin vaikutuspiirinsä kaupunkitutkimuksen tutkimuskentälle, jotka käsittelevät kaupunkitilan kokemuksellisuutta ja osallistavaa kaupunkisuunnittelua. (Vahtikari ym., 2021, s. 346) Kulttuurimaantieteen keskiössä ovat jokapäiväiset ihmisen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelu, arvot ja ympäristössä olevat merkitykset. (Vahtikari ym., 2021, s. 354).

1.4 Tutkimuksen suhde aikaisempiin tutkimuksiin

Tässä alaluvussa käsittelen lapsuuden ja ympäristön suhteesta tehtyä tutkimusta. Haen tutkimustyölleni tutkimuksellista taustoitusta erityisesti ihmismaantieteen, ympäristöpsykologian ja lapsuuden tutkimuksen monitieteelliseltä kentältä ja aiemmin toteutetuista tutkimuksista, jossa tutkimuksellinen ote on keskittynyt ympäristön ja ihmisen välisen suhteen ja siihen vaikuttavien tekijöiden tarkasteluun. Tutkimukseni kannalta kiinnostavan katsauksen tutkittavan ilmiön taustoittamiseen tekevät tutkimukset, jotka käsittelevät aiempaa monitieteellistä lasten ja nuorten ympäristökokemukseen ja tilallisuuteen kohdentuvaa tutkimusta. Erityisesti lasten ja tilojen välinen suhde on kiinnostanut tutkijoita jo pitkään esimerkiksi ihmismaantieteessä ja ympäristöpsykologiassa. Lisäksi lapsuuden monitieteinen tutkimus on antanut tutkimukseen entistä hedelmällisemmän tulokulman tarkastella ympäristöä lasten ja nuorten silmin tarkastellessa lasten aktiivista roolia arkisten tilojen muok-

kaajina. (Strandell ym., 2012, s. 11) Lapsuuden maantieteen tutkimuskentällä ympäristö näyttäytyy yhtenä keskeisemä tutkimuksen kohteena ja ilmiönä tämän päivän lapsuuden tutkimuksessa (Raittila, 2008, s. 34).

Lapsuuden tutkimus on tieteenala, jossa nykyisin lapsuuden ymmärretään lähtökohteisesti rakentuvan tilassa ja paikassa. Lapsuutta määrittävät keskeisesti olosuhteet, jossa ympäristön rooli on korostuva. Lapsuus määrittyy usein tilallisesti tämän päivän keskustelussa esimerkiksi pohdinnoissa lapsille sopivista tiloista tai lasten ja nuorten tavasta käyttää julkista kaupunkitilaa. (Raittila, 2008, ss. 34–35) Lapsuuden tilallisten käytänteiden tarkastelu mahdollistaa lasten ja nuorten arkisten kokemusten ja toimijuuden tarkastelun, joka muodostuu myös keskeiseksi näkökulmaksi omalle tutkimustyölleni kulttuuriympäristökasvatuksellisessa kontekstissa (Strandell ym., 2012, s. 11). Lapsuuden tutkimuksen uuden suuntauksen mukaisesti lapset ja nuoret nähdään aktiivisina ja sosiaalisina toimijoina, jotka rakentavat omaa sosiaalista todellisuuttaan. Suuntaamalla tutkimuksellinen katse lasten omaan toimintaan lasten näkökulmasta voidaan löytää ja ymmärtää niitä tapoja, joilla lapset vaikuttavat omaan elinympäristöönsä. (Raittila, 2008, s. 35) Lapsuuden maantiede (*Children`s geographies*) on oma maantieteellinen suuntaus monitieteelliselle lapsuuden tutkimukselle, jonka juuret sijoittuvat Anglo-Amerikkaan. Lapsuuden maantieteessä kiinnostus ei kohdistu varsinaisesti lapsuuteen ja lapsiin itsessään, vaan lapsuuden suhteellisiin merkityksiin (Kallio, 2006, s. 21) Kontekstuaalisuus, arkisten elintilojen merkityksellisyys ja lapsilähtöisyys ovat Kirsi Pauliina Kallion (Kallio, 2006, s. 23) mukaan lapsuuden maantieteen lähtökohtia. Lapsuuden maantieteen tutkimuksessa yhdistyvät kriittinen yhteiskuntatieteen tutkimus lapsuuden tiloista suhteessa yhteisöön, kun taas yksilölliseen ympäristön kokemukseen keskittynyt tutkimus suuntautuu erityisesti humanistisen maantieteen tutkimuksen kentälle (Raittila, 2008, s. 34). Maantieteellisen lapsuuden tutkimuksessa toistuu usein Case Study -tyyppinen tutkimusote, jossa lapsuutta tarkastellaan erityisesti vertaiskulttuurin, heidän oman alakulttuurinsa ja heidän instituutioidensa kautta (Kallio, 2006, s. 23).

Tutkimukseni taustoittamiseksi ympäristön kokemuksellisuutta ja lapsuuden arkista elämismaailmaa lähestytään lasten ja nuorten ympäristösuhdetta ja tilallisiin mielikuvii keskittyneiden tutkimuksien tarkastelulla. Tilallisten mielikuvien ja niiden osatekijöiden tarkastelu taustoittaa erityisesti emotionaalisen ympäristösuhteen muodostumista ja tilallista kiinnittymistä, joka muodostuu keskeiseksi tekijäksi osallisuuteen ympäristössä. Viime vuosikymmenellä useat lapsuuden ja ihmismaantieteen tutkimukset ovat osoittaneet lapsuuden ja kaupunkitilan välisen suhteen ilmentävien mielikuvien sosiaalisen, kokemuksellisen ja vuorovaikutteisen luonteen. Tutkijat Kirsi Pauliina Kallio ja Eeva Rinne (2017) ovat tarkastelleet tutkimuksessaan suomalaisten yläkouluikäisten nuorten tilakäsitysten ja ympäristömielikuvien muotoutumista. Tutkimuksen mukaan nuorten henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet ja kokemukset, sekä sosiaalisissa ympäristöissä vallitsevat näkemykset ja tietoa levittävien instituutioiden tulkinnat sekä median vaikutus yhdistyivät nuorten ympäristömielikuvissa. (Rinne & Kallio, 2017, s. 26) Kallion ja Rinteen tutkimuksessa tutkimuksellinen ote perustuu ajatteluun, jossa maailmankuvat nähdään muodostuvan yksilön ja hänen elinympäristöjensä välisessä dynaamisessa liikkeessä. Nuoruudessa rakentuvien ja muuttuvien tilallisten mielikuvien syntyminen on todettu vaikuttavan erityisesti institutionaaliset tahot, kuten perhe ja koululaitos, mutta myös median ja populaarikulttuurin eri toimijat, jotka nähdään vaihtoehtoisina sosiaalistumisen kohteita. Näkökulma korostaa erityisesti sosialisointin luonnetta, jossa maailmankuvaa rakennetaan kontekstuaalisesti yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. (Rinne & Kallio, 2017, ss. 19–20) Tutkimuksen loppupäätelmissä todetaan, että institutionalisoitunut topografinen tilakäsitys näkyy vahvasti nuorten maailmankuvien ehdollistajana. Toisaalta henkilökohtaisten kokemusten ja sosiaalisten suhteiden kautta rakentuvat merkitykset osoittavat kokemuksellisen maailman topologisen puolen. Tutkimuksen analyysin perusteella voitiin myös lisäksi osoittaa, että henkilökohtainen sidos vahvistaa myönteistä suhtautumista paikkaa tai maata kohtaan. (Rinne & Kallio, 2017, ss. 26–29)

Lapsuuden maantieteen tutkimuksissa on lähestytty lasten ja nuorten ympäristösuhteen muodostumista kaupunkitilan kokemuksellisuuden kautta. tutkijat Sirpa Tani ja Outi Surma-Aho (2012) näkevät tärkeänä ympäristötutkimuksen kentällä keskittyä

siihen, kuinka lasten ja nuorten urbaanit ympäristösuhteet muodostuvat sekä millaisia mielikuvia, tunteita ja kokemuksia nuoret liittävät lähiympäristöönsä. Tanin ja Surma-Ahon tutkimuksessa tarkasteltiin lasten ja nuorten tapoja käyttää jokapäiväistä elinympäristöään ja siihen liittyviä merkityksiä. Tutkimuksessa nuoret havainnoivat valokuvaamalla arkiympäristöään yhden päivän ajan keskittyen erityisesti ympäristöstä heränneiden tunteiden ja mielikuvien tarkasteluun. Valokuvia käytettiin myöhemmin yksilöllisten aikatilapolkujen rakentamiseen. (Tani & Surma-aho, 2012, ss. 187–188) Tutkimuksessa oppilaat kuvasivat liikkumistaan ja kokemustaan arkiympäristössä yhden päivän ajan kiinnittäen huomiota erityisesti päivän aikana koettuihin aistihuomioihin ja ympäristöhavaintoihin. Tutkimus osoitti, että koulun ja kodin ympäristöt olivat yleisimmät nuorten havainnoimat paikat. Muita nuorten suosimia paikkoja olivat ystävien kodit, ostoskeskukset, harrastuspaikat ja kahvilat, pikaruokaravintolat. Tutkimuksessa myös havaittiin, että nuoret nimesivät paikkoja omaan nuorten omaan sosiaaliseen elämismaailmaan ja arkiseen toimijuuteen viitaten, kuten harrastustoimintaan, joka todentaa paikkojen sosiaalisen luonteen olemassaoloa. Havainnot sisälsivät myös henkilökohtaisia tunnemaailmoja, jotka erityisesti liittyivät perheeseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Tani & Surma-aho, 2012, ss. 196–197) Tutkimustulokset osoittivat, että menetelmä auttaa itse nuoria näkemään ja tunnistamaan arkiympäristöön piilotettuja hienovaraisia merkityksiä. Merkittävänä tekijänä harjoitukseen vaikuttavuuteen koettiin riittävä alustus aiheesta, riittävästi aikaa tehtävien tekemiseen sekä purkamiseen sekä yhdessä jakaminen.

Myös Anna-Kaisa Kuusisto-Arposen ja Sirpa Tanin(2009) tutkimuksessa on analysoitu nuorten kaupunkitilan käyttöä ja arkista ympäristöä nuorten omista kokemusmaailmoista käsin. Tutkijat olivat kiinnostuneita tavoista, joilla nuoret ottavat tilan omakseen ja usein kyseenalaistavat aikuisten tapaa arvottaa toivottua ympäristön käyttöä. Tutkimuksessa todetaan, että nuorten elämää on mahdollista tarkastella erilaisissa toimintaympäristöissä, jotka jakautuvat vapaa-ajan, koulun ja harrastusten kesken. Tutkimuksessa lasten ja nuorten tilojen tarkastelu kiinnittyi erityisesti vapaa-ajanympäristöihin, jotka jäsentyvät tekemisen ja olemisen tilojen kautta. Tekemi-

sen tilat (spaces of doing) kuvataan tiettyyn tarkoitukseen suunniteltuina ympäristöinä, joissa toimitaan usein erinäisten tahojen valvonnan alla. Nuorten elämässä tällaisia ympäristöjä voivat olla esimerkiksi koulut ja erilaiset harrastuspaikat.

(Kuusisto-Arponen & Tani, 2009, s. 51) Artikkelin mukaan lapset ja nuoret kaipaavatkin aikaa vain olemiseen ilman aikatauluja sekä tiloja. Ajanvieton ilman erityistä tekemistä on todettu kehittävän lasten ja nuorten identiteettiä ja luovan heille mahdollisuuksia itsenäiseen tilan haltuunottoon. Olemisen tilat (space of being), jotka näyttäytyvät omaehtoisena tilan haltuunottona samalla haastaen tilan alkuperäistä käyttötarkoitusta. Tutkimuksesta tekee kiinnostavan huomio, jonka mukaan tilojen väljentyminen tekee arkiympäristöstä entistä elävämmän ja mahdollistaa erilaisten ihmisten välisiä kohtaamisia sekä kohentavat nuorten mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan aktiivisina jäseninä. Tämän myötä kaupunkitilan nähdään muuttuvan entistä moniarvoisemmaksi ja väljemmäksi erilaisille tavoille olla ja elää. (Kuusisto-Arponen & Tani, 2009, s. 52)

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Kulttuuriympäristökasvatus

Näkökulmani lasten ja nuorten osallistavaan ympäristösuunnitteluun on tässä tutkielmassa kulttuuriympäristökasvatuksellinen. Lähdän avaamaan kulttuuriympäristökasvatuksen käsitettä sen yläkäsitteenä toimivien kestävän kehityksen kasvatuksen käsitteiden kautta, joiden sisältöalueeksi kulttuurinen kestävyys voidaan sisällyttää (Laine, 2013b, ss. 99–100). Ympäristökasvatus ja siihen liittyvä tematiikka ymmärretään tänä päivänä kokonaisvaltaisena kestävyysajatteluna kasvatuksellisessa viitekehyksessä, jotka liittyvät olennaisesti kestävän kehityksen käsitteeseen (Laine, 2019, s. 17). Ympäristökasvatuksen sijasta onkin tyypillisempää puhua kestävästä kehityksestä edistävästä kasvatuksesta (Laine, 2013b, s. 101). Kestävän kehityksen kasvatusta voidaan määritellä olevan kasvatusta, jolla tuetaan elinikäisen oppimisen prosessia pyrkimällä muutokseen kestävän kehityksen mukaisesti. Käytännössä tämä muutos koskettaa yhteisöjen tai yksilöiden tietoja, taitoja, arvoja ja toimintatapoja, joissa pyritään edistämään muutosta kestäväan suuntaan. (Ympäristöministeriö, 2015, s. 8)

Kulttuuriympäristökasvatus on yksi ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen kasvatuksen osa-alueista, jossa pyritään vahvistamaan oppijan empaattisen ja tiedostavan ympäristösuhteen kehittymistä, paikkaan sitoutumista sekä osallisuuden sekä vaikuttamisen kokemuksia omassa elinympäristössä. Kulttuuriympäristökasvatukselle keskeisinä kasvatuksellisinä sisältöinä voidaan ymmärtää elinympäristöjä koskevien kokemusten, tietojen ja taitojen kartuttaminen sekä arvojen ja kulttuuristen merkitysten tunnistaminen elinympäristössä. Pedagogisesti tarkasteltuna kulttuuriympäristökasvatuksen menetelmät ja pedagogiikka voidaan johtaa näkemykseen lapsuudesta sekä paikasta sekä yhteiskunnasta. Kulttuuriympäristökasvatuksen menetelmät voivatkin olla usein lähtöisen humanistisen maantieteen ja erityisesti lapsuuden maantieteen menetelmistä tai kulttuuri-instituutioihin liittyvästä kasvatuksesta kuten museopedagogiikasta, josta johdettuna menetelmiä voidaan kuvata yleisellä tasolla tilanne- ja paikkasidonnaiseksi kasvatukseksi (situated pedagogy). (Granö, 2019, s. 104) Paikkalähtöinen kasvatus ymmärretään prosessina, jossa opetuksen lähtökohdaksi muodostuvat paikallinen yhteisö ja ympäristö. Paikkalähtöiseen kasvatukseen tähtäävää toimintaa on sovellettu erityisesti niissä tilanteissa, joissa kasvatuksellisella on tavoiteltu kestävään tulevaisuuteen tai osallistuvaan kansalaisuuteen kasvattamista. (Hiltunen ym., 2014, s. 18) Kulttuuriympäristökasvatuksen määritelmä muodostuu monialaiseksi ympäristökasvatuksen alakäsitteeksi, jolle samankaltaisia sisältötavoitteisia kasvatuksellisia suuntauksia voidaan pitää esimerkiksi kulttuuriperintökasvatusta, kestävän kehityksen kasvatusta ja kotiseutu- kasvatusta. Arkkitehtuurikasvatus mielletään yhdeksi kulttuuriympäristökasvatuksen osa-alueista, jonka sisältötavoitteet koskevat erityisesti rakennettua ympäristöä ja sen esteettisten laatupiirteiden havainnointia, tulkitsemista ja ymmärtämistä, sekä tietoja ja taitoja vaikuttamiseen ja osallistumiseen omaa elinympäristöä koskevassa päätöksenteossa.

Tutkimukseni kannalta on oleellista tarkastella kulttuuriympäristökasvatukseen liittyviä sisältötavoitteita. Kulttuuriympäristökasvatuksen tavoitteet ovat keskeisesti yhteneväiset kulttuuriperintökasvatuksen kanssa, jossa kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön sisältöjä sekä arvoja pyritään tiedostamaan (Hänninen, 2013, s. 201).

Kulttuuriympäristökasvatuksen kannalta merkitykselliseksi muodostuu kasvatuksen oppijälähtöisyys, jossa kasvatuksen lähtökohdat ovat sidosriippuvaisia oppijan tarpeista kokea ja tuntea ympäristöään, jossa hän elää ja toimii (Granö, 2013, s. 103.) Kulttuuriympäristökasvatuksessa oppijan suhdetta ympäristöön pyritään vahvistamaan oman henkilökohtaisen kokemusmaailman ja kokemuksellisen oppimisen kautta, jossa tietoisiksi tullaan ympäristön sisältämistä piirteistä, arvoista, moninaisuudesta ja kulttuurisista ukottuvuuksista kokemusten, ympäristön tulkitsemisen ja havaitsemisen kautta. Keskeiseksi kulttuuriympäristökasvatuksessa muodostuu oppijan oma kulttuurinen ja kokemuksellinen toimijuus, jossa ympäristöä tulkitaan omista ympäristökokemuksista ja maailmankatsomuksesta käsin ympäristölukutaitoa harjoittamalla. Ympäristölukutaidolla tarkoitetaan oppijan taitoa aistia, havainnoida ja tulkita ympäristöään sekä ymmärtää ja nähdä siinä tapahtuvia muutoksia (KEKO 2015, s.20). Ympäristön kerroksellisuuden, ominaisten piirteiden sekä ajallisen ja historiallisen jatkuvuudesta tietoisiksi tuleminen, tulkitseminen ja itsensä osaksi sitä liittäminen vahvistavat syvällistä paikantajua sekä ympäristön lukutaitoa vahvistuen oppijan kulttuuri-identiteetin kehitystä ja suhdetta omaan elinympäristöönsä. Kulttuuriympäristökasvatuksen avulla oppijan on mahdollista tunnistaa ja ymmärtää, mikä omassa elinympäristössä on arvokasta ja miksi syventymällä ympäristön muodostumiseen vaikuttaviin tekijöihin.

Tarkastellessa kulttuuriympäristökasvatuksen käsitettä tulee ymmärtää mitä ympäristön ja kulttuuriympäristön käsitteillä tarkoitetaan, sillä ympäristökasvatuksen sisällöt ja tavoitteet pohjautuvat erilaisiin ympäristökäsityksiin tieteenalasta riippuen. Ympäristön käsite laajemmassa kuvassa ymmärretään nykyisin moniulotteisesti ympäristökasvatuksellisessa kontekstissa, sillä ympäristökasvatuksen sisältöalueet ja tavoitteet ovat laaja-alaisia. Yleisen nykykäsityksen mukaan ympäristö muodostuu fyysisen ympäristön lisäksi myös sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuksista. Ympäristöllä voidaan tarkoittaa perinteisesti ymmärrettynä ihmisen kanssa vuorovaikutuksessa olevaa ekologisesti määrittyvää luonnon ympäristöä, jotakin ympäröivänä alueena, lähiympäristönä, rakennettuna ympäristönä tai nykyisin myös digitaalisina ympäristöinä, joissa ihminen tai yhteisö toimii. (Cantell ym., 2020)

Tässä tutkielmassa ympäristön käsitettä määrittää kulttuurinen ulottuvuus. **Kulttuuriympäristöt** ovat ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa syntyneitä ympäristöjä, jotka käsittävät ympäristöjen fyysisen, sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden. Kulttuuriympäristöt rakentuvat ihmisen toiminnan sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta, johon sisältyy erilaisia ja eri-ikäisiä rakenne-elementtejä. Tämä kokonaisuus näyttäytyy ihmisen arkisena elinympäristönä, johon sisältyy myös aineettomia kulttuurisia merkityksiä sekä arvoja. (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö, 2014, s. 9) Kaupunkilähiöiden ja taajamien sekä lähiluonnon lisäksi kulttuuriympäristöihin lukeutuvat esimerkiksi ajan saatossa muovautuneet perinmaisemat, maaseutukylät ja teollisuusalueet, jossa ihminen on vaikuttanut ja muokannut ympäristöä tietoisesti tai tiedostomatta oman toimintansa kautta. Kulttuuriympäristön käsitettä laajemmin määriteltäessä tulisi huomioida aineellisen ja aineettoman ympäristön lisäksi myös alueelliset ja kulttuuriset erot, jossa esimerkiksi paikallisen tapakulttuurin vaikutus voi näkyä ympäristökokemuksen synnyssä vahvasti. Kulttuuriympäristö ymmärretään tässä tutkielmassa ennen kaikkea ihmisen jokapäiväisenä elinympäristönä, jossa ihminen toimii, vaikuttaa ja muokkaa ympäristöään jatkuvasti omalla toiminnallaan. Kulttuuriympäristöä tarkastellaan elettyinä ja koettuna tilana ja arkisen toiminnan areenana, joka kätkee sisäänsä erilaisia näkymiä ja näkymättömiä ympäristön kulttuurisia, toiminnallisia ja sosiaalisia kerroksia.

Kulttuuriympäristön käsite ymmärretään moniulotteisena määrittelijätahosta riippuen ja sen on todettu soveltuvan laajaan lainsäädännölliseen ja hallinnolliseen toimintaan. Kulttuuriympäristön laaja käsite yhdistääkin erilaisia tavoitteita esimerkiksi suojelun, säilyttämisen, arvottamisen sekä suunnittelun ja kehittämisen näkökulmista. (Kähkönen, 2015) Emilia Rönkkö on todennut kulttuuriympäristöselvityksiä käsittelevässä väitöskirjassaan (2012), että Suomessa kulttuuriympäristön käsite ymmärretäänkin vielä usein lainsäädännön ja ympäristöhallinnollisten sekä kansainvälisten sopimusten ja julistusten tarpeiden kautta, joka liittää mukaan arvolatauksen kulttuuriympäristön käsitteeseen. Nämä määritelmät usein liittyvät fyysisen ympäristön, kulttuurimaisemien ja rakennetun ympäristön suojelun tarpeisiin sekä ar-

vottamiseen. Kulttuuriympäristöä voidaan kuitenkin tarkastella laajemmassa kontekstissa inhimillisiä arvoja ja merkityksiä sisältävänä toiminnallisen prosessin tuloksena. Kulttuuriympäristö voidaan ymmärtää sekä fyysis-sosiaalisena että ajallis-tilallisuutta edustavana toiminnallisena rakenteena, jossa kulttuuriset ilmaisumuotojen on mahdollista uusiutua ja tulla ylläpidetyksi. Kulttuuriympäristöt fyysisesti tarkasteltuna näyttävät empiirisenä todellisuutena, jossa fyysinen ja materiaallinen havaittava olomuoto saavat paikkansa. (Rönkkö, 2012, s. 165) Tämä näyttää esi-merkiksi erilaisina ajallisina ja tilallisina ulottuvuuksina sekä kerroksellisuutena rakennetussa ympäristössä ja arkkitehtuurissamme. Osana kulttuuriympäristöjen ajallista kerroksellisuutta voidaan käsittää esimerkiksi erilaiset historialliset ympäristöt. Kulttuuriympäristöjen sisältämille arvostuksille on tyypillistä, että ne ovat ajassa muuttuvia ja jokainen ympäristö voi kertoa jotain arvokasta omasta ajastaan vahvistaen samalla ihmisen suhdetta elinympäristöönsä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö, 2014, s. 9) Kulttuuriympäristöjen kerroksellisuutta tarkastellaankin usein juuri historiallisuuden ja ajallisen kerrostuman kautta. Miten kulttuuri ja ihmisen toiminta ovat muovanneet ympäristöjä ajan saatossa? Millaiset kulttuuriset tekijät synnyttävät uusia ympäristöjä? Miten ihminen toimii ympäristöjen hyväksi nyt ja tulevaisuudessa? Kulttuuriympäristöjen historiallinen kerroksellisuus on vuorovaikutteisen suhteen tulosta, joka näkyy jokapäiväisessä arkiympäristössämme. Nämä kaikki tekijät muokkaavat mielikuvaa ja kokemuksia ympäristöstä sekä auttavat tunnistamaan itsellemme merkityksellisiä paikkoja.

Kulttuuriympäristöjen keskeisiin ulottuvuuksiin kuuluvat myös sosiaaliset kerrostumat ja ympäristöihin sitoutuneet yhteisöt. Kulttuuriympäristössä toimivat yhteisöt jättävät ympäristöönsä kulttuurisia jälkiä eri muodoissa. Kaupunkitilaa koristavat graffitit ja ympäristötaiteen eri muodot, kukkaistutukset ja erilaiset lähiseudun yhteisöjen tapahtumat rikastuttavat ja tekevät ympäristöstä meille kiinnostavan. Kulttuuriympäristöjen sosiaalinen ulottuvuus pohjautuu keskeisesti ihmislähtöisyyteen, jossa korostuvat arvopohjaisuus ja yhteisöllisyys, jotka sisältävät ympäristölle annetut merkitykset. Sosiaalisia prosesseja ei nähdä erotettavissa oleviksi ympäristön fyysistä ominaisuuksista, vaan ne vaativat kummankin läsnäolon tullakseen ymmärre-

tyksi(Rönkkö, 2012, s. 165) Esimerkiksi arkkitehtuuri rakennukset, jossa ihmiset taapaavat ja viettävät aikaansa kaupunkitilassa voidaan ymmärtää osana ympäristön sosiaalista ulottuvuutta(Bonsdorff, 1998).

2.1.2 Kulttuurinen kestävyys

Tutkielmani aihe ja tutkimustehtävä rajautuvat keskeisesti kestäväan kehitykseen ja erityisesti sen kulttuuriseen ulottuvuuteen kasvatuksen ja ympäristöjen kehittämisen kontekstissa. Kestävä kehitys ymmärretään tänä päivänä yleensä kolmen tai neljän ulottuvuuden kautta, joita ovat ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen sekä kulttuurinen kestävyys. Tutkija Marja Laine (2019) on todennut kulttuurisesti kestävan kasvatuksen määritelmää ja koulutustarpeita käsittelevässä väitöskirjassaan, ettei kulttuuriselle kestävyydelle ole yhtä ainoaa vakiintunutta määritelmää tai roolia. (Laine, 2019, s. 20) **Kulttuurinen kestävyys** nähdään yhtenä kestävan kehityksen osa-alueista, jossa keskeiseksi muodostuu yksilöiden ja yhteisöjen kulttuurinen pääoma ja kulttuurinen muutos(Laine, 2019, s. 21). Kulttuurisen kestävyuden keskeisinä teemoina voidaan nähdä paikallisen kulttuurin huomioiminen, kulttuurinen monimuotoisuus, kulttuurien välinen vuoropuhelu sekä kulttuuriperinnön säilyttäminen ja siirtäminen seuraaville sukupolville (Laine, 2017, s. 3). Kulttuurisesti kestävan toiminnan voidaan määritellä olevan toimintaa, joka tukee osallisuutta ja vaikuttamista erilaisissa ympäristöissä(Laine, 2013a, s. 32). Kun tarkastelemme ympäristöä ja siihen liittyviä asioita kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta voimme kysyä, mitkä asiat muodostuvat kulttuurisesti tärkeiksi elinympäristössä ja kuinka niiden suoje-lua toteutetaan ja vaalitaan. Lisäksi kulttuurisessa kestävyudessa oleelliseksi muodostuu kysymys oman toimintamme vaikutuksesta tulevaisuuteen, joka liittyy oman toiminnan vastuunkantoon ja vaikutusten arviointiin suhteessa ympäristöön.

Kulttuurinen kestävyys nähdään keskeisenä tekijänä tämän päivän kaupunkien ja kulttuuriympäristöjä koskevissa kehitysprosesseissa. Ympäristö- ja aluesuunnittelun näkökulmasta kulttuurisessa kestävyudessa kulttuurin käsite ymmärretään kestävan kehityksen kontekstissa elinvoimaisuuden lähteenä, jota voidaan jopa pitää kaupunkien kestävan kehityksen tärkeimpänä edellytyksenä. Alueellista elinvoimaisuutta

edistävät esimerkiksi erilaiset kansalaisia osallistavat kulttuurihankkeet sekä kulttuuriperinnön jakaminen ja välittäminen eteenpäin. (Soini, 2013, s. 20) 2000-luvulla kulttuuriperintö, jota osa kulttuuriympäristöt ovat, on alettukin ymmärtämään ennen kaikkea kokonaisvaltaisena voimavarana. Sen vaaliminen on tärkeää niin taloudellisena, sosiaalisena kuin kulttuurisena resurssina, sekä kaupunkikehittämisen kestävyden kannalta. (Vahtikari ym., 2021, s. 366)

Kulttuurista kestävyttä edistetään usein nojaten erilaisiin ohjaaviin strategioihin, normatiivisiin sopimuksiin ja erilaisiin julkaisuihin pohjautuen. (Laine, 2019, s. 20) Kulttuurista kestävyttä käsittelevissä asiakirjoissa ja julkaisuissa korostuvat erityisesti alueellinen kehittämistyö sekä kulttuuripoliittiset tavoitteet. Toisaalta myös esimerkiksi yksilön kulttuuriset oikeudet ja hyvinvointi ovat keskeisiä teemoja asiakirjoissa, joka korostaa esimerkiksi kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyden yhteyttä toisiinsa. (Laine, 2019, s. 21) Tutkielmani taustoittamisen kannalta yhdeksi keskeisimmistä asiakirjoista muodostuu YK:n kestävän kehityksen toiminta-ohjelma Agenda 2030, jonka keskeisiä sisältöjä kulttuurinen kestävyys on. Agenda 2030-toimenpideohjelma sisältää 17 kestävään kehittämisen tavoitetta, jotka sitovat kaikkia maailman maita. Toinen merkittävä kulttuurista kestävyttä ja sen suhdetta kulttuuriympäristöihin määrittelevä ja ohjaava asiakirja on Suomen kulttuuriympäristöstrategia. Vuosille 2014-2020 julkaistussa kulttuuriympäristöstrategiassa (OKM & YM 2014-2020) strategian yhdeksi kolmesta keskeisestä tavoitteesta oli asetettu kestävä kehitys ja siihen liittyvien ekologisten, sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen arvot, joita edistetään kulttuuriympäristöjen vastuullisen kehittämisen ja hyvän hoidon avulla (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö, 2014, s. 6). Strategiassa on määritelty erilaisia toimenpiteitä, joissa kulttuuriympäristökasvatus nähdään osana kestävän kehittämisen edistämistä ympäristössä. Nämä toimenpiteet taustoittavat myös keskeisesti tutkielmani tutkimusongelman agenda ja aiheen tutkimuksen tarvetta:

- *"Kulttuuriympäristön merkitys vahvistuu" (toimenpiteet 9 ja 10)*
- *"Kulttuuriympäristökasvatus lisää ymmärrystä ja arvostusta" (toimenpide 11)*

- *”Lapset, nuoret ja aikuiset ovat oppineet hyvään kulttuuriympäristönlukutaidon sekä osaavat toimia aktiivisesti kulttuuriympäristön hyväksi. Museot toimivat elinikäisen kulttuuriympäristöoppimisen alueellisina ja paikallisina keskuksina Kulttuuriympäristön parissa toimivat yhdistykset ovat aktiivisia, välittävät kulttuuriympäristötietoa ja sitä kautta vahvistavat kulttuuriympäristön arvostusta.”* (Toimenpide 12) (Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö, 2014, s. 23)

2.1.3 Osallisuus

Tutkielmani kannalta keskeiseksi käsitteeksi muodostuu **osallisuus**, jonka alle lasten ja nuorten toimijuus sijoittuu alakäsitteenä. Tässä tutkielmassa osallisuutta tarkastellaan kulttuuriympäristökasvatuksellisesta näkökulmasta, jolla on keskeinen rooli osallisuutta ja aktiivista vaikuttamista, paikkaan kuulumisen tunteita ja moniulotteisia ympäristökokemuksia synnyttävänä sekä ihmisen identiteettiä rakentavana toimintana. Osallisuus, vaikuttaminen ja toimijuus omassa elinympäristössä perustuvat kokemuksiin kuulumisesta paikkaan, joka luo pohjan tiedoille, taidolle ja motivaatiolle vaikuttaa omaan elinympäristöön liittyviin asioihin. Tässä tutkielmassa osallisuuden käsitettä tarkastellaan erityisesti fenomenologisesti määrittyvän yksilötason kuulumisuuden tunteen ja identiteetin alakäsitteiden kautta, joita käsitellen osallisuuden kontekstissa tarkemmin tämän tutkielman seuraavissa alaluvuissa. Kulttuuriympäristökasvatusta osallisuutta edistävänä toimintavana tarkastellessa keskeiseksi muodostuu ihmisen yksilöllinen ympäristösuhde, joka synnyttää kokemuksen paikasta. Paikka muodostaa merkityksensä juuri ihmisen paikkakokemuksen kautta, jossa paikoista tulee osa ihmistä itseään vaikuttaen samalla ihmisen identiteettiin ja lisäten kuulumisen tunteita yhteisöön ja elinympäristössä (Hiltunen ym., 2014, s. 15). Kulttuuriympäristökasvatuksen myötä oppijan lisääntyvä tieto, ymmärrys ja empatia ympäristöä kohtaan luovat edellytykset kulttuuriympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja elinympäristöjen kehittämiseen vahvistamalla avointa ja aktiivista keskustelua ja sen kautta syntyvää vaikuttamista ja osallisuutta.

2.1.4 Esteettinen kokemus

Tutkimukseni yksi keskeisistä näkökulmista on ympäristön kokemuksellisuus ja havaitseminen, josta tutkimukseni lähtee liikkeelle. Ymmärtääksemme ympäristökokemusta paremmin fenomenologisista lähtökohdista käsin on oleellista käsitellä kokemuksen syvempää olemusta ja rakennetta ympäristöllisessä kontekstissa. Ympäristö on kokemuksellinen, kerroksellinen ja vuorovaikutuksellinen ilmiö, joka sisältää aina myös esteettisen ulottuvuuden. Fenomenologisesta näkökulmasta estetiikka nousee ratkaisevan merkitykselliseksi ympäristössämme, sillä se sisältää ihmiskokemuksen muodon ja laadun yleisesti. Ympäristöä tulisikin ymmärtää ja tarkastella yleisenä tilana kaikelle, johon estetiikka ylittää arkisessa elämässämme. (Berleant, 1992, ss. 58–59) Ympäristökokemuksessa yksilön tieto, ymmärrys ja havainnollinen terävyys muovaavat ympäristökokemusta yhdistäen sen toiseen aikaan ja paikkaan, muistoihin ja kollektiiviseen muistiin sisältäen merkityksiä ja suhteita, jonka tärkeä osa aikaisemmat kokemukset ovat (Berleant, 1992, s. 35). Pidän tutkimustyöni kannalta mielenkiintoisena estetiikan pohdintoja, jossa tehdään eroa ympäristöllisen kokemuksen sekä kokemuksemme ympäristöstä välillä. Kokemuksessa ympäristöstä huomiomme suuntautuu suoraan ympäristöön. Ympäristöllisessä kokemuksessa sen sijaan emme ohjaa huomiotamme suoraan ympäristöön, vaan aistimme sen ympärillemme. Ympäristön merkitys havainnoille on luonteeltaan yleisluontoinen, jossa kaikki havaitut kokemukset ovat ympäristöllisiä, aistillisia ja tilannesidonnaisia. Ympäristöhavainto ilmenee yksinkertaisimmillaan aistihavaintona, joka laajentuu tietoisuuteen, käytäntöihin ja toimintaan. (Bonsdorff, 1998, s. 18)

Ympäristön käsityskyky on edellytys ympäristön esteettiselle kokemiselle. Ymmärryksemme ympäristöstä tehostuu ja laajentuu ympäristön arvostamisen kautta. Huomiomme kiinnittyy usein niihin ympäristön piirteisiin, joihin olemme välittömässä yhteydessä. Tämä voidaan tulkita tietoiseksi kehon ja ympäristön yhteyttä. (Berleant, 1992, ss. 14–15) Ympäristöesteettisestä näkökulmasta meidän tulisikin laajentaa havaintotietoisuuttamme ja vapauttaa aistillisuutemme ympäristössä toimiessamme (Berleant, 1992, s. 23). Havainto on laajassa ymmärryksessä esteettisen keskeinen piirre ja merkitys, sillä se tuottaa monimuotoista esteettistä tietoisuutta. Esteettiseen

kokemukseen sisältyy aistillisen tietoisuuden sekä objektien laadulliset ominaisuudet, jotka riippuvat miten tulkitsemme ja havaitsemme ne. Laadullisen tietoisuuden intensiivisuus määrittelee sen, onko havaintokokemus esteettinen. (Berleant, 1992, s. 156)

Estetiikan teorioissa ympäristö käsitetään yhtenäisenä, vuorovaikutuksellisenä ilmiönä, jota ei voi erottaa ihmisestä erilleen. Esteettiselle ympäristölle on ominaista, ettei se koostu ainoastaan näkemästämme, vaan se on joka puolella ympärillämme: se muodostuu toisistaan erottuvista aistilaaduista ja niiden tuottamista havainnoista, joiden myötä syntyy esteettistä sitoutumista paikkaan. Sitoumukselle keskeistä on moninaisten aistilaatujen läsnäolo, jossa koko aistikirjo aktivoituu ympäristökokemuksessa läsnä olevaksi. Kulttuurisina olentoina eivät aistimukset ole ainoastaan fysiologisia, vaan myös merkitysympäristö muodostuu läsnä olevaksi ympäristökokemuksessa. Ympäristöllinen kokemus on esteettisesti rikas, joka tarjoaa mahdollisuuden laajentaa havaintokykyämme. Sen voidaan ymmärtää aiheuttavan eniten kokemuksellisia hetkiä, jotka ovat yhteydessä merkitykseen ja assosiaatioon. (Berleant, 1992, ss. 28–29) Näin ollen tulisikin ymmärtää, että havaitsija on aina sidoksissa johonkin kontekstiin tai ympäristöön oleva toimija, jonka vuoksi subjektiä ei voida ymmärtää täysin ilman ympäristöä, jossa se elää ja toimii. Ihmisen ja ympäristön välinen riippuvuussuhde nähdään estetiikassa perustuvan ajattelulle, havainnoille ja keskinäiselle vaikutukselle. Aistit ja havainnot kerrostuvat ympäristössä, joka tulee paikkojen kokemisen ja tekemisen, ajattelun sekä tuntemisen kautta. (Bonsdorff, 1998, ss. 18–26)

Yksi kulttuuriympäristökasvatuksen keskeisistä sisältötavoitteista voidaan nähdä olevan tiedostava ympäristösuhte, jota luodaan omakohtaisen kokemisen ja tekemisen kautta. Tiedon merkitys havainnolle on esteettisesti tarkasteltuna keskeinen. Tieto ohjaa havaintojamme, mutta aistien varassa antaudumme maailman kokemukselle ruumiillisen toiminnan kautta. Tästä syystä koemme ympäristön usein sekä tietoisesti että tiedostomattomana havaintokokemuksen varassa, sillä ne sekoittuvat ja täydentävät toisiaan arkiympäristössä toimiessamme. Havaitsijan aikaisemmat ko-

kemukset ja kiinnostuksen kohteet ovat erityisen merkittäviä eri aistien kognitiiviselle arvolle. Esimerkiksi tuntematon ympäristö saattaa olla havaitsijalle merkityksellisen, sillä hän ei löydä sieltä tuttuja aistihavaintoja, jotka perustuvat tiedostavalle toiminnalle, kuten muistiin. (Bonsdorff, 1998) Ympäristön ominaisuudet ovatkin jaettavissa lähtökohtaisesti havaittaviin ja tulkinnallisiin ominaisuuksiin. Paikkaa aistein havaittavia ominaisuuksia ovat kaikki paikan muodostavien olioiden havaittavat materiaaliset muodot, mittasuhteet ja pinnat. Muotoihin sisältyvät myös topografiset, ja arkkitehtuuriset muodot, sekä asemakaavan, kasvillisuuden, esineiden ja muut vastaavat muodot aineellisena havaittavina elementteinä. Mittasuhteita ovat materiaalisten muotojen kokoon ja aineellisiin suhteisiin liittyvät havaittavat ominaisuudet. Aistein havaittaviin ominaisuuksin lukeutuvat myös muut ilmiöt, kuten valo ja varjo, äänet ja tuoksut, jotka eivät ole aineellisia mutta aistein havaittavia. (Forss, 2007, s. 79)

Edellä esitetyt havaittavat ominaisuudet johdattavat tarkastelemaan ympäristön tulkinnallisten ominaisuuksia, jotka ovat keskeisiä kulttuuriympäristökasvatukselle. Esimerkiksi arkkitehtuurin pinnan kautta ihmisen kiinnostus herää tutkimaan sen sisältämiä merkityksiä synnyttäen ihmisen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen. Aistihavainnot eivät ole ainoa reitti tulkinnallisiin ominaisuuksiin, vaan yleensä tunnelma aistitaan ennen fyysisiä ominaisuuksia. Sen lisäksi paikat sisältävät myös tulkinnallisia muutoksia, jotka tuovat niille ajallista syvyyttä ja historiallisia ulottuvuuksia. (Forss, 2007, s. 80) Aika näyttäytyy yhtenä keskeisenä havainto- ja ympäristökokemustamme muokkaavana tekijänä. Ajan kulumista paikan ominaisuuksien näkökulmasta voidaan tarkastella esimerkiksi sekä historiallisen että luonnollisen ajan kulumisen kautta. Luonnollisen ajan kulumisen ilmenee esimerkiksi paikkojen rappeutumisenä, ajan patinana sekä muina ikääntymisen jälkinä ympäristössämme. (Forss, 2007, s. 87) Tämän voi ymmärtää myös paikan tilanteellisena muutoksena: kohtaamme aina yhden version paikasta, jossa korostuvat ilmiöt ja siihen liittyvät rytmiset muutokset paljastaen ajankulumisen ja vuodenaikojen vaihtelun. Historiallista aikaa ilmentävät kulttuuriperinnön eri käytänteet, kuten esimerkiksi kerrotun tiedon eri muodot, historiankirjoitukset sekä aikakausiin liittyvät käytännöt ja tavat.

Ajallinen syvyys näkyy ilmentymänä paikalle kerrostuneista ajallisista ulottuvuuksista. (Bonsdorff, 1998, s. 27)

Kulttuuriympäristöjä voidaan tarkastella myös historiallisen ulottuvuuden kautta. Jokaisella paikalla on myös ajallisesta ulottuvuudesta erillinen oma historiansa, jota on muovannut inhimillinen toiminta. Paikan historiaa ilmaisevat esimerkiksi arkkitehtuuriset monumentit sekä muistomerkit, jotka ovat historiallista ajan ilmaisua sekä kaupungin rakennusten järjestykset ja asemakaavan muodot. (Forss, 2007, ss. 87–88) Arkkitehtuuri sisältää aina semioottisen ja kielellisen ulottuvuuden ja rakennukset ovat kulttuurisesti olemassa olevia ja sisältävät luettavissa olevia merkityksiä. Kollektiivinen muisti taas käsittää yhteisön ympäristölle antamat merkitykset, joka ilmentävät mennyttä elämää. Näin ollen mikä tahansa ympäristön artefakti voi merkityksellinen, vaikkei sillä olisi yleisesti tunnustettua esteettistä arvoa, mutta ne vaikuttavat ihmisen paikkaan juurtumiseen. (Forss, 2007)

Keskeiseksi osaksi paikan havaittavia ja tunnistettavia ominaisuuksia muodostuvat oleellisesti paikan sosiaaliset kerrostumat. Osana ympäristön sosiaalista ulottuvuutta nähdään estetiikassa arkkitehtuuri sekä sen muodot, jotka ilmentävät ympäristön sosiaalista järjestystä. Esteettisesti tarkasteltuna rakennettu ympäristö korostaa sosiaalista ulottuvuutta osana paikan kokemusta. Paikka muokkautuu ja rakentuu asumisen kautta, sillä paikan sosiaalinen ulottuvuus pohjautuu asumisen toimintoihin sisältäen myös julkisen tilan käytön. Rakennusten käyttäjät ja käyttötarkoitus ovat pohja sosiaaliselle ulottuvuudelle, joka on herkkä muutoksille käyttäjäryhmänsä muuttuessa. Muutoksien myötä paikalle rakentuu oma sosiaalinen kerroksellisuus, johon kaikki muutokset vaikuttavat. (Bonsdorff, 1998, ss. 169–170)

2.2 Paikka kokemuksellisena ja kerroksellisena ilmiönä

Fenomenologiselle tilan ja paikan ymmärtämiselle on oleellista ymmärtää eksistentiaalista, elettyä paikkaa tai tilaa, joka on osa kokemusmaailmaamme. Kulttuuriympäristön tutkimuksen näkökulmasta fenomenologinen lähestymistapa ympäristöön

mahdollistaa kulttuuriympäristöille tyypillisten ympäristön kerrostumien ja moninaisuuden sekä eletyn kokemusmaailman näkyväksi tekemisen. Fenomenologisen katsannon mukaan **paikka** ilmenee kompleksisena ja moninaisena prosessina, jossa korostuvat ihmisen ruumiillisuus ja kokemuksellinen ulottuvuus. Keskeisiksi muotoutuvat havaitsijan kokemukset ympäristöstä ja mielikuvat osana paikan kokemuksesta. Tämä mahdollistaa paikan tarkastelun elävänä ja moninaisena kokonaisuutena, johon sisältyy kerroksellisia prosesseja. (Forss, 2007, ss. 77–78) Ymmärtämällä paikat monipuolisena kokemuksen ilmiönä ja tarkastelemalla paikan erilaisia ominaisuuksia voidaan ymmärtää niiden tärkeys kokemuksellemme ja paikantajullemme (Relph, 1976, ss. 29–30). Humanistisessa maantieteessä paikat nähdään myös merkityksellisiä yksilöllisen ja yhteisöllisen identiteetin rakentajina sekä ihmisten kokemusten keskiöinä, joihin liittyy merkittäviä tunnepitoisia ja psykologisia siteitä (Relph, 1976, s. 141). Voimme kokea paikat yksilöllisesti ja yhteisöllisesti, mutta paikkojen perusolemus muodostuu kuitenkin aina henkilökohtaisen kokemuksen kautta. Paikan kokemus muotoutumisessa ja syventymisessä vaikuttavat taustalla yksilön omat asenteet, kokemukset ja kiinnostukset, sekä yksilölliset olosuhteet. Aikaisemmat paikkakokemukset ja niissä olevat piirteet yltyvät myös kokemuksiimme paikoista nykyhetkessä. (Relph, 1976)

2.2.1 Ympäristömielikuvat ja esteettinen kuvittelu

Mielikuvat ympäristöstä ovat yksi keskeinen ympäristösuhteen muodostumiseen vaikuttava tekijä. Fenomenologisesti tarkasteltuna mielikuvat paikasta ja paikan kokemus on vaikea erottaa toisistaan. Kokemus paikasta muodostuu aina fyysistä ulottuvuutta laajemmaksi, sillä ympäristön kokemiseen voivat vaikuttavat muistot, mielikuvat ja eri merkityskontekstit. Mielikuvien syntyyn vaikuttavat myös tulkinnalliset elementit, jotka ovat osa paikkakokemuksesta. Jokaisella on henkilökohtainen mielikuva paikasta, sillä koemme samat paikat aina eri tavoin. (Forss, 2007, ss. 101–103) Myös humanistisessa maantieteessä paikka näyttäytyy eri käyttäjille hyvin eri tavalla. Huomiomme kiinnittyy eri objekteihin ja asioihin eri kokemusmaailmasta ja havainnoista käsin sekä eri ajankohtina saatu tieto paikasta muokkaa usein mielikuviamme. Mielikuvamme paikasta muodostuvat lopulta osaksi paikan identiteettiä ja

se voi vaihdella yksilön tarpeiden, persoonien ja olosuhteiden mukaan (Relph 1976, s. 45-58). Myös kuvittelun ja havainnon suhde on keskeinen erityisesti symboleja ja merkityksiä sisältävälle rakennetulle ympäristölle. Kuvittelu mahdollistaa tarkasteltavan kokemukselle konkreettisissa ja uniikeissa tilanteissa, joissa tilanteen elementit, tila ja objekti ovat yhtä tärkeitä. Mielikuvituksellinen havainto on aina henkilökohtaista ja luonteeltaan tutkivaa, joka perustuu erilaisiin elementteihin. Esimerkiksi elinympäristöstä kerrotut tarinat voivat muodostua osaksi ympäristökokemustamme, vaikka emme tiedostaisi niiden vaikutusta suoraan. Havainnon ei tarvitse olla objektilähtöistä, vaan voi perustua siihen mitä tapahtuu kokijan ja esteettisen objektin välisessä vuorovaikutuksessa. Tämä aktivoituu erityisesti arkkitehtuurissa, jossa ymmärtäminen ympäristöstämme on yhtäaikaista paikkamme ymmärtämisessä yhteiskunnassamme ja luonnossa. (Bonsdorff, 1998, ss. 85–88)

2.2.2 Paikan identiteetti

Paikan identiteetti muodostuu yhdeksi keskeiseksi avattavaksi käsitteeksi kulttuuriympäristökasvatuksen kannalta. **Identiteetti** on aina ajan muovaama, sekä kulttuurisesti ja subjektiivisesti muodostunut (Bonsdorff 1998, s.113). Eksistentiaalinen tila muodostuu ihmisen toiminnan sekä paikassa syntyneiden kokemusten kautta, jossa hyödynnämme yhteisiä kulttuurisia tapoja, symboleja ja kokemuksia (Relph 1976, s. 8). Jokaisella paikalla on oma historiallinen ja sosiaalinen ulottuvuutensa, jonka lisäksi paikan topografialla on merkittävä osa paikan identiteetille. Paikan identiteetti muotoutuu monimutkaisen prosessien myötä, jossa osallisina ovat kokijan suorat kokemukset, odotukset ja ideat, kunnes ne järjestäytyvät jälleen uudeksi kokonaisuudeksi. Varsinainen tieto paikasta rakentuu kuitenkin kokijan toiminnan, omaksumisen ja ympäristöön sopeutumisen seurauksena, joka on myös keskeinen lähtökohta kulttuuriympäristökasvatukselle toiminnalle. (Relph, 1976, s. 60) Paikan identiteettiin liittyvät keskeisesti sisä- ja ulkopuolisuuden tunteen käsitteet. Niitä kuvataan tekijöinä, jotka enemmän kuin mikään muu erottavat paikan tilasta sekä luonnehtivat sen fyysisiä piirteitä, merkityksiä ja aktiviteetteja. Sisäpuolisuuden tun-

teen syntymiseksi tulee yksilön tuntee kuuluvansa paikkaan ja sen identiteettiin. Sisäpuolisuuden kokemuksen kautta koet paikkaa sen ympäröivänä, ja olet osa sitä. Olemassa oleva sisäpuolisuus syntyykin ilman tietoista reflektiota ympäristöstä, mutta sen merkitykset ovat tunnistettavissa, kuten kotiseudulla tai tutussa yhteisössä yksilö tuntee olevansa siellä mihin kuuluu. (Relph, 1976, s. 55)

Paikan identiteetti vaihtelee yksilön tarpeiden, persoonien ja olosuhteiden mukaan. Paikan mielikuvat eivät ole ainoastaan yksilöllisiä, vaan ne syntyvät sosiaalisesti yhteisen kielen, symbolien ja kokemusten kautta. Yhteisöllisyyden kokemuksen taso muodostuu yksilön ja paikan yhteisöjen väliseen vuorovaikutukseen, jota määrittelevät esimerkiksi ryhmän kiinnostuksen kohteet, asenteet ja kokemukset. Erilaisille ryhmille ja yhteisöjen tiedolle ja kiinnostukselle pohjautuen paikoille muodostuu näin ollen muista erottuva identiteetti. Paikan identiteetin persoonallinen ominaisuus sekä asenteet perustuvat ryhmien hallitsevaan mielikuvaan, jota lisäävät mahdollisesti poliittiset ja toiminnalliset arvot tai persoonallinen turvallisuuden tunne ryhmän jäsenenä. (Relph, 1976, ss. 57–58)

Jokaisella paikalla on oma historiallinen ja sosiaalinen ulottuvuutensa, jonka lisäksi paikan topografialla on merkittävä osa paikan identiteetille. Rakennukset tulisikin nähdä keskeisenä osana elinympäristöämme, sillä rakennuksilla on aina kulttuurinen ja ajallinen konteksti. Ne nähdään esteettisesti rikastuttavana piirteenä ympäristössämme. (Bonsdorff 1998, s. 113-115). Arkkitehtuuriltaan toisiaan muistuttavat paikat voivat muistuttaa toisiaan myös joiltakin tulkinnallisilta ominaisuuksiltaan, kuten tunnelmaltaan ja mielikuviltaan. Arkkitehtuuri saattaa vaikuttaa näin tapaa elää paikassa, mutta ensisijaisesti kyse on paikan sosiaalisesta luonteesta. Paikalliselle samankaltaisuudelle ominaista ovat kulttuurinen ja ympäristöllinen alueellisuus sekä tietynlainen historiallinen jatkuvuus. (Forss 2007, s. 142-143) Fyysinen ulkomuoto, toiminta ja merkitykset toimivat kaikki yhdessä raakamateriaalina paikan identiteetille. Sen lisäksi paikan peruselementteihin kuuluu *paikan henki*, johon sisältyy topografia, ulkomuoto, taloudelliset toiminnot ja sosiaaliset aktiviteetit, menneet tapahtumat ja tulevat tilanteet. (Forss, 2007)

2.2.3 Identiteetti ja kuuluvuuden tunne

Tässä tutkielmassa osallisuus ymmärretään fenomenologisesta viitekehyksestä käsin kuuluminen ja sisäpuolisuuden tunteena johonkin, joka muodostuu tiedostavan ja emotionaalisen ympäristösuhteen kautta. Humanistinen maantiede katsoo, että sisäpuolisuuden tunteen syntymiseksi tulee kokijan tuntea kuuluvansa paikkaan ja sen identiteettiin. Sisäpuolisuuden tunne on mahdollista saavuttaa, jos kykenee tietoisuuteen ympäristöstään. Ollakseen paikkaan kuuluvuuden tunnetta ja empatiaa kokeva, tulee kokijan ymmärtää paikan rikkauden merkitys ja siten samaistua siihen. Nämä merkitykset eivät liity ainoastaan kokemuksiin ja symboleihin siitä kenelle paikka kuuluu, vaan myös henkilökohtaisiin kokemuksiin. Sisäpuolisuuden tunteen kautta koettu paikan identiteetti on paljon rikkaampaa ja syvempää, kuin pelkän toiminnan kautta syntynyt kokemus. Paikan identiteetistä tuleekin näin jotain, jossa kokija on osallisena. Tämä identiteetti ei näyttäydy automaattisesti, vaan vaatii harjoittelua tunnistaa ja nähdä paikkoja itsessään. (Relph 1976, s. 54-55) Sisäpuolisuuden tunne tuottaa syvällisen **paikantajun** paikasta. Paikkaa tarkastellessa ulkopuolisena sisältyy siihen tiedostetun kokemuksen paikan erityisistä piirteistä, sosiaalisista assosiaatioista, yksilön ja yhteisön tarinoista ja tyylistä. Tämä tarkastelutapa on kuitenkin paikkaan sitoutumatonta ja edistää massakulttuurin leviämistä paikoissa, joka yksinkertaisuudessaan synnyttää paikattomuutta ja voi johtaa paikantajun ja osallisuuden heikentymiseen, joka on haasteellista sekä yksilö- että yhteisötasolla. (Relph 1976, s. 142-143) Useat teoreetikot ovat esittäneet massakommunikaatiovälineiden heikentäneen paikantajua, joka mahdollistaa paikkojen kokemuksen fyysisen ulkopuolella ja muuttaa näin ollen ihmisen todellisuudentajua. Paikasta huolehtiminen puutetta voidaan pitää oleellisena osana paikantajun tarkastelua. On tärkeää tunnistaa ja tiedostaa paikattomuus, joka on eritoten suhtautumistapa, jonka ansiosta on yhä haastavampaa saada syvempää kokemusta paikantajusta tai autenttisen kokemuksen luomisesta. (Relph 1976, s. 80) Myös nopeasti kehittyvät kulkuvälineet ja matkustaminen ovat tehneet modernista maailmasta paikattoman rappeuttaen ihmisen suhdetta ympäristöönsä. Arkkitehtuuri ja siitä käytävä keskustelu on tärkeää erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka paikkoja tulisi rakentaa, jotta ne tarjoaisivat mah-

dollisuuden asumiseen, paikantajun kehittymiseen ja oman identiteetin muodostamiseen. Arkkitehtonisten elementtien sijaan keskustelua tulisi käydä paikan kaikki elementit huomioiden. (Forss 2007, s. 146)

Ympäristöesteettisesti tarkasteltuna rakennettua ympäristöä ja arkkitehtuuria voidaan lähestyä osallistavana tekijänä ympäristössä. Arkkitehtuurissa ja rakennuksissa osallisuutta luovat paikan ihmisen välinen jatkuvuus, jossa tarkkailija ja ympäristö täydentävät toisiaan sekä yksilöllisellä että sosiaalisella tasolla. Arkkitehtuurinen osallisuus nähdään jonain, mikä liittää meidät paikkaan. Esteettisesti tarkasteltuna arkkitehtuurinen kokemus on pitkälti somaattista, jossa kehon osallisuudessa paikkaan monet tilanteen laadulliset ominaisuudet muuttuvat. Eri aistien sekoitus osallistaa meidät ympäristöömme. Rakennukset ovat osa ihmisten paikkaa, johon osallistumme läsnäololla. Tämä tietoinen osallistuminen ihmisyyden ja rakennetun ympäristön välillä identifioi paikan, josta syntyy ihmisen paikka. (Bonsdorff, 1998, ss. 149–153)

2.3 Paikan monimuotoisuus ja paikallinen näkökulma

Omalle tutkimustyölleni keskeisenä näyttäytyvät asumisen ja ympäristösuunnittelun käsitteet, joita voidaan lähestyä fenomenologisen ympäristöestetiikan pohdintojen kautta. Asuminen nähdään ilmiönä, joka sitoo ihmisen paikkaan luoden merkityksellisyyttä. (Forss 2007, s.15) Myös maantieteilijä Edward Relph on todennut (1976, 67), että paikat saavuttavat merkityksensä yksinkertaisesti siksi, että asumme niissä. Menneisyys, elämäntarina sekä tulevaisuus näyttäytyvät meille olemassa olevien paikkojemme kautta. Kuvatessa asumista paikan ja identiteetin suhteena näyttäytyy se meille sisäpuolisuuden ja huolenpidon tunteena. Tiedostavaa suhdetta ympäristöön tulisi vahvistaa, jotta alamme arvostaa ja nähdä paikkoja sellaisina kuin ne ovat. (Relph, 1976, s. 78)

Rakennettu ympäristö on ihmisen luoma ympäristö, jossa hän itse vaikuttaa. Ympäristössä ihminen on lähes aina muokannut tilaa ja paikkaa omaan tarpeisiinsa esimerkiksi vaikuttamalla ilmastoon, muuttanut muotoa ja massaa, sekä vaikuttanut asukkaiden ja lajien määrään ja biodiversiteettiin. Kaupunki on esteettinen ympäristö, jossa kiinnostavana tutkimukseni kannalta näyttäytyvät erityisesti sen normatiivinen ympäristö, arvot, yhteisön toiminta sekä esteettiset osa-alueet, jotka vaikuttavat havaitsemiseemme (Berleant 1992, ss. 90-91). Kestävän ympäristön näkökulmasta tulisikin pohtia millaisia olosuhteita kaupunki tarjoaa elinympäristönä, sekä miten nämä vaikuttavat ympäristön kokemisen ja havaitsemisen laatuun.

Ympäristöestetiikka tarjoaa hedelmällisiä lähestymistapoja kestävän ympäristön suunnitteluun. Rakentaaksemme elinvoimaisia, monimuotoisia ja elämänlaadultaan korkeatasoisia paikkoja on rakentamisen tulisi sisältää paikallinen näkökulma. Ilman paikallista perspektiiviä paikka jää vaillinaiseksi ja paikan sosiaalisen ulottuvuuden merkitys on myös vaarassa hiipua. Rakentamisessa ja suunnittelussa tulisi huomioida ympäristön kaikki ulottuvuudet ja kerrostumat. (Forss, 2007, s. 157) Paikallisesa rakentamisen keskiössä on asukkaiden mukaan ottaminen osaksi prosessia. Tunne vaikuttamisen mahdollisuudesta katsotaan lisäävän paikkaan kuulumisen ja yhteisöllisyyden tunnetta sekä motivaatiota paikasta huolehtimiseen. yksilöt tulisi ottaa mukaan suunnitteluun luodakseen paikalle identiteetin, joka auttaa synnyttämään empaattista ja eksistentiaalista sisäpuolisuuden tunnetta, joka johtaa paikasta huolehtimiseen. Haasteellista saattaa kuitenkin olla se, kuinka näkemykset kerääminen toteutetaan ja miten löytää yhteinen kieli suunnitteluprosessissa. (Forss, 2007, ss. 159-160)

Monimuotoisuuden ja paikkalähtöisen rakentamisen sallimiselle ja vaalimiselle ympäristössä on monia perusteita. (Forss 2007, ss.169) Monimuotoisuuden voidaan löytää tukea kuulumisen tunteesta ja sosiaalisen elämän rikastuttamisesta, sekä erilaisten näkökulmien sietämisestä ja ymmärtämisestä. Näiden tekijöiden lisäksi ympäristön monimuotoisuudella on merkitys inhimilliselle kokemukselle ylipäätään. Monimuotoisuuden vaaliminen paikassa edistää vahvan paikantajun kehittymistä, sisältyy siihen myös näkökulma kaupunkien sisäsyntyisistä arvoista. Nämä arvot

syntyvät ennen kaikkea monimuotoisuuden eri ulottuvuuksista, jossa ihminen toimii luonnollisena, sosiaalisena, kulttuurisena sekä poliittisena olentona. Juuri monimuotoisuus tekee ympäristöstämme kulttuurisesti, esteettisesti ja tieteellisesti mielenkiintoisen. Monimuotoinen ympäristö tarjoaa välineitä parempaan itseymmärrykseen ja eettiseen kasvuun. (Bonsdorff, 2000, s. 34)

Yksi keskeinen keino lisätä monimuotoisuutta ympäristössä on rikastuttaa havaitsemisen mittakaavaa sekä vahvistaa sosiaalista ja ajallista kerroksellisuutta (Forss 2007, ss. 169). Havaitsemisen mittakaavassa valintojen tulisi olla sellaisia, että ne tukisivat monimuotoisuuden ja viihtyvyyden kokemusta ympäristöstä. Vaihtelevat tilanteet, erilaiset näkymät, yllätykselliset kohdat luovat virikkeitä ympäristössä. Suunnittelun keskiöön tulisikin ottaa ihminen, joka pystyy aistimaan niin suuria kuin pieniäkin kokonaisuuksia mielekkäin keinoin. Näin muodostuu dynaamisesti vaihtelevia ja monimuotoisia ympäristöjä kokemuksen ja aistimisen kannalta, joka tarjoaa myös mahdollisuuden muiden ihmisten kohtaamiseen. (Forss 2007, ss. 169-175) Sosiaalinen ulottuvuus tulisi nähdä myös lähtökohtana paikan monimuotoisuudelle. Yhteisöjen eristämiseen ja kaupunkirakenteen homogeenisyyteen voidaan vaikuttaa juuri kaupunkisuunnittelulla. Monimuotoisuutta voidaan lisätä lisäämällä kohtaamisten mahdollisuuksia ihmisten välillä. (Forss, 2007, ss. 186-187)

Suunnittelun tulisikin esteettisesti tarkasteltuna ymmärtää ympäristöä koetun ja eletyn jokapäiväisen elämän kautta. Paikan tulisi olla vastaanottava ihmisten merkityksille ja kokemuksille sekä niiden vaihtelevuudelle. Huomioimalla paikan merkityksellisyys sekä tietyt toiminnot ja piirteet voitaisiin paikan suunnittelussa huomioida erilaiset mahdollisuudet ja mahdollistaa ryhmien löytää omia yksilöllisiä ajanviettopaikkoja sekä luoda paikalle merkityksellisyyttä. (Relph, 1976, s. 146) Lisätäksemme kestävyyttä ja osallisuuden kokemuksia elinympäristössämme tulisikin ymmärtää, että ihmisen elinympäristö vaatii aikaa kehittyäkseen ja sen tulisi heijastaa paikallisia tarpeita, tilaa ja perinteitä. Jos ihmisen elinympäristöistä vähennetään niitä ominaisuuksia, jotka harjoittavat havaintokykyämme ja ympäristön esteettistä laatua vaikuttaa se kykyymme toimia ja elää ympäristössä. Esteettisen alueen puuttuminen ympäristöstä saattaa esimerkiksi osittain selittää urbaanissa ympäristössä tapahtuvia

konflikteja ja ilkivaltaa. Autenttinen ympäristö, johon sisältyy esteettisiä arvoja synnyttää kiintymystä ja huolenpitoa ympäristöä kohtaan ja sekä tuottaa moninaista tyydyttävyyttä. Sen voidaan myös katsoa rohkaisevan yksilölliseen persoonallisuuteen ja yhteisölliseen kulttuuriin, sekä voi auttaa ohjaamaan toimintaamme tuotteliammaksi. Tällainen ympäristö näyttäytyy osana meitä. (Berleant 1992, ss.93-98)

2.4 Aineiston prosessikuvaus

2.4.1 Lähiympäristön havainnointi ja kokemustietoa kartalle -työpaja

Valkealan *Lähiympäristön havainnointi ja kokemustietoa kartalle* -työpajan tavoitteena oli kerätä nuorten kokemustietoa arkiympäristöstä hyödyntämällä karttapohjaista PehmoGIS -menetelmää. PehmoGIS on menetelmä, joka on kehitetty kartoittamaan ympäristön käyttäjien tuottamaa osallistuvaa ja kokemuksellista paikkatietoa kartalle internetissä, josta tieto on siirrettävissä esimerkiksi hallinnon järjestelmiin. Menetelmää hyödynnetään mm. ympäristön tutkimuksessa ja suunnittelussa, esiselvityksissä ja osallistuvassa kansalaissuunnittelussa. (Kyttä & Kahila, 2006, ss. 11–12) Valkealan koulun 9-luokan oppilaat (n=18) olivat saaneet työpajaa edeltävällä viikolla ennakkotehtäväksi valokuvata 2-5 paikkaa lähiympäristöstään ja liittää kuviin lyhyt, muutaman lauseen pituinen tarina kuvasta, miksi olivat valinneet kuvattavan kohteen tai tapahtuman. Nuorten kuvat ja tarinat oli lähetetty etukäteen ja tulostettu mukaan koululle, jossa ne jaettiin nuorille työpajan alussa työskentelyä varten.

Nuoret olivat jakautuneet itse valitsemiinsa ryhmiin pöytäryhmän ääreen. Jokaiselle pöydälle oli teipattu karttoja, jotka esittivät koulun lähiympäristön aluetta ja Valkealan ympäristöä kokonaisuudessaan. Työpajan aluksi nuorille pidettiin lyhyt opetushetki, jossa käytiin läpi erilaisia karttoja ja mittakaavoja, sekä muita kartan lukutaitoon olennaisesti liittyviä asioita ja huomioita. Opetushetken tavoitteena oli auttaa nuoria hahmottamaan lähiympäristöään ja sen mittasuhteita, sekä alustaa karttapohjaista työskentelyä.

Ohjeistuksen jälkeen työpajaa jatkettiin lyhyellä lämmittelytehtävällä, jossa käytettiin mentaalikartta - harjoitusta. Mentaalikartan tavoitteena on, että lapset ja nuoret tunnistavat itselleen tärkeitä ja merkityksellisiä paikkoja lähiympäristöstään piirtäen ja kuvittaen mielikuvaa lähialueesta. Lämmittelytehtävän jälkeen oppilaille jaettiin heidän valokuvaamansa kuvat ja tarinat. Työpajan ensimmäisessä osiossa oppilaat merkitsivät karttaan omia valokuviaan ja huomioitaan lähiympäristöstä. Merkitsemisessä käytettiin kolmea värikoodia (punainen= negatiiviset tai pelottavat paikat, keltainen=neutraalit paikat tai yleiset huomiot, vihreä=mielenkiintoiset tai tärkeät paikat). Oppilaillaan oli käytössään samoja värikoodeja mukailevia post-it -lappuja, paperia, naruja, tusseja, sinitarraa ja teippejä. Ohjaajat kiersivät ryhmissä ja auttoivat kartan täyttämässä esimerkiksi kyselemällä oppilaiden kuvaamista paikoista.

Työpajan toisessa osiossa jokaiseen ryhmään jaettiin kaksi vaihtoehtoista roolihahmokokorttia. Tehtävän tarkoituksena oli saada nuoret hahmottamaan ympäristön saavutettavuuteen vaikuttavia tekijöitä. Oppilaat valitsivat hahmoista toisen, jonka pohjalta he ryhtyivät hahmottamaan lähiympäristönsä saavutettavuutta apukysymyksien avulla. Apukysymyksinä tehtävässä käytettiin esimerkiksi millaisia haasteita hahmo kohtaa kartan ympäristössä liikkeessaan, miten hahmo liikkuu, onko hahmolla joitakin rajoitteita, jotka vaikeuttavat liikkumista, millaisia valintoja hahmo tekee ja kenen kanssa hän liikkuu. Oppilaat sanallistivat hahmotarinat paperille tehtyjen muistiinpanojen avulla ja lopuksi kävimme hahmot läpi ryhmä kerrallaan nostaten esiin jokaisen ryhmän löytämiä huomioita.

Työpajan lopuksi oppilaille alustettiin seuraavan työpajan aihetta ja ennakkotehtävä. Ennakkotehtävää varten oppilaille jaettiin tyhjiä korttipohjia, joihin heidän tuli kerätä kaksi muisto koulun pihalta; toiseen korttiin kirjattiin nuoren oma muisto ja toiseen ohjeistettiin pyytämään läheistä aikuista kirjaamaan muisto omilta kouluajoiltaan. Lisäksi muistoa oli lupa kuvittaa ja mukaan tuli lisätä nimi ja oma ikä. Tehtävän tavoitteena oli tuoda rakennetun ympäristön hahmottamiseen ylisukupolvisuuden käsite, jossa oppilaiden ja heidän läheisten aikuisten muistot ja luodut merkitykset ovat osa ympäristön kokemusta.

2.4.2 Ihan huippu paikka! - työpaja

Osallisuusmallin kolmannessa työpajassa oppilaat tutustuivat ja pääsivät työskentelemään konkreettisesti tilansuunnittelun parissa lähestyen aihetta tilan toiminnallisuuden, estetiikan ja kestävyuden näkökulmista. *Ihan huippu paikka!* -pajan aikana nuoret tuottivat arkkitehtuurikasvatuksellisin menetelmin neljä pihasuunnitelmaa, joiden pohjalta muodostettiin tulevalle monitoimitalon pihalle kaksi käyttäjätyyppiä.

Työpaja aloitettiin kertaamalla edellisen kerran työskentelyä ja työpajan palautetta nuorten kanssa. Pehdyimme työpajan teemaan tarkastelemalla paikan ja tilan rakentumisen eri ulottuvuuksista. Oppilaiden kanssa käytiin läpi paikan hengen syntymiseen liittyviä tekijöitä, kuten esimerkiksi kuinka aistit, tuntemukset ja muistot sekä fyysinen ympäristö rakentavat tilan kokemuksellisuutta. Ennen varsinaista piha-alueen suunnitteluun siirtymistä tutustuimme aiheeseen *Sinun paikkasi* -harjoituksella, jonka tarkoituksena oli herätellä oppilaita tilan esteettiseen ja kokemukselliseen puolen havainnointiin. Jokainen oppilas sai kertoa vuorollaan oman lempipaikkansa, joista tehtiin tilan kokemukseen liittyviä nostoja esimerkiksi, onko paikka avoin vai suljettu, millaisessa ympäristössä se on (rakennettu ympäristö/luonnon ympäristö), millaisia materiaaleja ja värejä paikassa on, millaisia ääniä siellä kuuluu ja millaisia muotoja voit löytää paikasta.

Oppilaiden omien lempipaikkojen läpikäynnin jälkeen siirryttiin kuuntelemaan hankkeessa työskentelevän arkkitehtuurikasvattajan lyhyttä (n.10 min) alustusta pihahankkeesta ja ympäristönsuunnitteluun liittyvistä teemoista. Alustuksen aikana nuorille kerrottiin monitoimitalon rakennushankkeen ja piha-alueen suunnittelun aikatauluista, sekä suunnittelijoiden ja arkkitehtien työstä. Tavoitteena oli johdatella oppilaat suunnittelutyön rakenteisiin ja asioihin, joihin suunnittelijat ja arkkitehdit kohtaavat ja joutuvat huomioimaan työssään. Aihealueina käsiteltiin esimerkiksi tarvekartoitusta, budjetointia ja pihan käytön ylläpitoa.

Itse pihasuunnittelun työskentelyvaiheessa oppilaat jakautuivat pienryhmiin muodostaen neljä työskentelyryhmää. Jokaiselle ryhmälle oli varattu iso pohjapaperi, johon oli piirretty kaksi eri kokoista kehää sisäkkäin. Kehät edustivat arvostuskehiä, joille oppilaiden tuli sijoittaa pöydille varattuja erilaisia kuvia ja tekstikortteja luokitellen asioita tärkeimmästä vähiten tärkeään pihan rakentamista ajatellen. Kuvat ja sanat oli poimittu valmiiksi Rakennustieto-kannasta, joita esimerkiksi suunnittelijat, urakoitsijat ja arkkitehdit käyttävät työnsä tukena ympäristösuunnittelun eri vaiheissa. Jokaisella ryhmällä oli käytettävissään 51 sanaa, jotka ilmensivät pihan eri toimintoja, esteettisyyttä, viihtyvyyttä ja saavutettavuutta. Oppilaita pyydettiin kiinnittämään huomiota suunnitelmassa myös pihan muihin käyttäjiin, kuten päiväkotilaisiin, pienempiin koululaisiin ja nuorisotaloon.

Ryhmien tehtävänä oli aluksi keskustella ja valita pihan kannalta tärkeimmät asiat kuvista ja tekstikorteista. Sisimmälle kehälle asetettiin ne asiat, jotka ryhmä valitsi tärkeimmiksi asioiksi tulevassa pihassa. Ulkokehälle kiinnitettiin puolestaan ne asiat, jotka olivat ryhmän mielestä vähemmän tärkeitä tulevan pihan kannalta. Kehän ulkopuolelle tuli sijoittaa asioita, joita ryhmän mielestä ei tarvita ollenkaan monitoimitalon/koulun pihalle. Lisäksi työskentelyyn oli varattu post-it -lappuja ja kyniä, joilla oppilaiden oli mahdollista lisätä omia ajatuksiaan pihalle tarvittavista asioista, tärkeistä ominaisuuksista, toiminnallisuudesta tai muista ideoista, jotka koettiin tärkeiksi piha-aluetta rakennettaessa. Työpajan lopuksi pihasuunnitelmien valmistuttua oppilaat esittelivät omat suunnitelmansa muulle luokalle. Oppilaita pyydettiin myös vielä uudelleen esittelemään pihasuunnitelmat niin, että esittelyt kuvattiin videolle tallenteeksi.

3 TUTKIMUSMETODOLOGIA

3.1 Tutkimusstrategia

Tutkielmani pohjautuu fenomenologis - hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, jossa tutkimuskohteena ovat kokemuksellisuus ja ihmisen kokemusmaailma. Fenomenologinen tutkimusperinne oli luonteva valinta ja lähtökohta tutkimukselleni, jossa tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa lasten ja nuorten kokemusmaailmasta käsin. Fenomenologinen tutkimus tutkii ja kuvaa ihmismaailmaa ja ihmisen suhdetta todellisuuteen, jossa hän elää. Fenomenologisessa tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan erityisesti sitä, mikä ilmenee meille itse koettuna ja elettyinä maailmana sekä ihmisen ja maailman suhteena. (Valli ym., 2018)

3.1.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus on tutkimustyyppiltään empiiristä, jossa korotuvat empiirisen analyysin tapa argumentoida sekä tarkastella havaintoaineistoa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 9) Laadullisessa tutkimus on tutkimustyyppi, jossa pyritään kuvamaan jotakin ilmiötä, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi, 2018) Laadullisessa tutkimuksen keskiössä ovat yleensä kentältä kerättävä aineisto, jonka merkitys painottuu teoreettisen tarkastelun jäsentäjänä. Siten tutkimuksessa tulisi antaa tilaa tarkasteltavasta käytännöstä nouseville ominaispiirteille ja niiden pohjalta tapahtuville ilmiön tarkastelulle.

Laadullinen tutkimus etenee yleensä joko aineisto- tai ilmiölähtöisesti, jossa erilaiset teoriat ja käsitteet toimivat eräänlaisena tulkintakehyksenä aineistolle. Tutkija ottaa tällöin useita eri teorioita käyttöönsä pitkin matkaa Laadullisessa tutkimuksessa voisi katsoa olevan kyse enemmän ilmiön käsitteellistämistä kuin olemassa olevan teorian testaamisesta. Tutkimusprosessin ajan tutkijan teoreettiset näkökulmat ja vähitellen käsitteellistyvät näkemykset olemasta olevasta ilmiöstä vähitellen ohjaavat tutkimuksen kehittymistä. (Valli ym., 2018)

Laadullisessa tutkimuksessa on tyypillistä, että tutkimuksen vaiheet ja etenemisjärjestys eivät ole välttämättä tiedossa etukäteen. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustehtävä ja esimerkiksi aineistoon liittyvät valinnat voivatkin muokkautua ja selkiytyä vasta vähitellen tutkimuksen edetessä. (Valli ym., 2018) Tutkimuksessani metodisena lähtökohtana sovelsin laadullista menetelmää, jossa tutkimuskohteen selkiytyminen tapahtuu oletettavasti tutkimuksen edetessä ja aineisto rajautuu ja tiivistyy. Tutkimukseni ja aineistonkeruu lähtivät liikkeelle hankkeen tuottamista työpakokeiluista, joissa olin mukana seuraamassa ja ohjaamassa opiskelijan roolissa. Tutkimuksen alussa oli tarkoitus pitää tutkimuskohde avoinna sen laajuuden vuoksi ja sen edetessä selkiyttää mikä tutkimuksessa oli mielenkiintoista ja mielekästä tutkimuskysymysten ja ongelman rajaamisen kannalta. Osallisuusmallien kokeilujen edetessä hahmottui, mistä kerätty aineisto oli sisällöllisesti kiinnostavin ja objektiivisimmin tietoa tuottava.

3.1.2 Etnografinen tapaustutkimus

Määrittelen tutkimukseni etnografiseksi tapaustutkimukseksi, sillä aineiston keruu ja tutkimustehtävän muodostuminen ovat lähtöisin kenttätyöskentelystä, joka koskee tiettyä tapausta laajemman aihepiirin sisällä. Etnografisessa tutkimuksen keskiössä ovat kentältä kerättävät aineistot ja tutkittavien kanssa syntyvä vuorovaikutus, joka määrittävät kokonaisuvaltaisesti koko prosessin etenemistä. Kenttätyöskentelyssä etnografia ymmärretäänkin joissakin tapauksissa ensisijaisesti aineistonkeruun menetelmänä. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto, 2014, s. 11) Etnografisen tutkimusotteen perusta on vahvasti empiriassa. Etnografinen tutkimusote pyrkii kuvailemaan

toimintaympäristön tapahtumia ja mitä siinä toimivat ihmiset näkevät ja kokevat. Etnografista tutkimusotetta hyödynnetään erityisesti tilanteisiin, jossa halutaan pureutua arkiseen toimintaan ja sen systemaattiseen jäsentämiseen. Kenttätyöskentelyn kautta muodostuneiden näkemysten ja havainnon suhdetta teoriaan voidaan pitää vuorovaikutteisena. (Valli ym., 2018) Etnografisessa tutkimuksessa hyödynnetään usein useamman rinnakkaisen tutkimusaineiston ja menetelmien käyttöä, jotka voivat olla esimerkiksi digitaalisia dokumentteja ja muita asiakirjoja tutkittavasta ilmiöstä, havaintopäiväkirjoja, videoita, tutkijan henkilökohtaisia dokumentteja ja haastatteluita. (Valli ym., 2018) Etnografinen kenttätyö tuottaa usein moninaista tutkimusaineistoa, joka saattaa näyttäytyä ulkopuolisen näkökulmasta jopa hieman sekavana ja hajanaisena. Kerätty usein runsas ja hajanainen aineisto määrittää myös aineiston analyysivaihetta. Myös kentältä tallentuneet kokemukset ja tunteet ovat osa keskeistä aineistoa ja niitä tallennetaan usein esimerkiksi kenttäuistiinpanojen ja tutkimuspäiväkirjojen muodossa. Etnografiassa on runsas valikoima erilaisia metodologisia välineitä ja näkökulmia mahdollistaen erilaisia analyysi- ja tulkintamahdollisuuksia, joka usein johtaa siihen, että jokainen etnografinen tutkimus muotoutuu ainutlaatuisiksi omaksi kokonaisuudekseen. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto, 2014, s. 18)

3.1.3 Tutkimuksen aineisto ja laadullinen sisällönanalyysi

Tutkimuksessa tuotettu aineisto on kerätty etnografisena kenttätyönä Kouvolassa järjestetyssä kahdessa (2) työpajassa kevään 2020 aikana osallistuvan havainnoinnin ja aineiston dokumentoinnin keinoin. Lopullinen tutkimusaineistoni koostuu työskentelyn aikana tehdyistä etnografisista puhtaaksi kirjoitetuista havaintomuistiinpanoista, dokumentoiduista neljästä (4) lähiympäristön kokemustietokartasta sekä neljästä työskentelyn aikana syntyneestä (4) pihasuunnitelmasta. Lisäksi aineistoa tukevana materiaalina on käytetty litteroituja lyhyitä videoesittelyitä (pituus yhteensä 4min), joissa nuoret kertovat omin sanoin oman ryhmän suunnitelmista piha-alueista.

Tutkimuksessani aineistonkeruun metodologisena vallintana korostuu osallistava havainnointi, sillä se on tyypillinen tapa tuottaa aineistoa esimerkiksi lasten ja nuorten institutionaalisessa ympäristössä päästen osaksi heidän kokemusmaailmaansa ja oikeaa kontekstia. Havainnointi yksinään saattaa osoittautua haastavaksi aineistonkeruumenetelmäksi aineiston analyysin kannalta, mutta yhdistettynä muuhun keruuseen se usein on hyvin hedelmällinen tapa tuottaa tutkimusaineistoa. Havainnointi katsotaan sopivaksi tiedon tuottamisen menetelmäksi silloin, kun tutkittavasta ilmiöstä tiedetään vähän, sillä silloin tutkittavan ilmiön kuvataan asettuvan oikeaan kontekstiin ja yhteyksiin. Havainnoimalla voidaan monipuolistaa saatavaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018) Osallistavassa havainnoinnissa tutkija toimiikin usein aktiivisesti kentällä yhdessä tiedonantajien kanssa. Osallistavassa havainnoinnissa ero osallistuvan havainnoinnin kanssa ei ole merkittävä, sillä kumpikin sisältävät osallistumista. Osallistavassa painotetaan poliittisia aspekteja tiedon tuottamisessa ja se arvostaa ihmisten kokemusten kautta syntynyttä tietoa ja toimintaa. Yhteistä osallistuvien menetelmien tutkimuksille katsotaan olevan tutkittavien henkilöiden tiedon arvostaminen ja sen kautta moninäköisen tulokulman löytäminen. Kaikki näkemykset nähdään arvokkaita ja asiat tulevat usein parhaiten ilmi yhteisesti jaettuna esimerkiksi ryhmässä keskustellen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018)

Tutkimuksen aineiston analyysi on tehty laadullisin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmin. Laadullinen analyysi soveltuu yksittäisen metodin lisäksi väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi, joka voidaan liittää yksittäisiin aineistokokonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi, 2018) Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Kaikki luotettavana pidetyt seikat tulee pystyä selvittämään siten, että ne eivät ole ristiriidassa esitetyn tulkinnan kanssa. (Alasuutari, 1999, s. 38) Tämän tutkimuksen aineiston käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. Laadullisessa aineistossa analyysia tehdään tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018) Aineistonanalyysia harjoitettiin jo alustavasti kenttätöyövaiheessa, jolloin tarkoituksena on täsmentää tutkimustehtävää, löytää linjoja ja kohdistaa tutkimusta tarkoituksen mukaiseen suuntaan. (Valli ym., 2018) Työ-

pajojen jälkeisinä päivinä pidin tutkimuspäiväkirjaa, jossa tein esianalysointia ja hie-
man epäsuoraa pohdintaa. Esianalyysi helpotti tutkimustehtävän rajaamista ja kysy-
mysten asettelua. Systemaattisempi analyysi toteutettiin vasta aineiston purun ja
teoriataustaan perehtymisen jälkeen, jonka jälkeen tutkimustehtävää ja kysymyksiä
pystyttiin vielä muotoilemaan sopivammaksi ja aineiston analyysiin vastaavaksi.

Aineistolähtöisessä analyysissä aineisto redusoidaan eli pelkistetään auki kirjoitta-
malla havainnointitilanteita tai muuten tallennettuja dokumentteja tai asiakirjoja.
(Tuomi & Sarajärvi, 2018) Aineistolähtöisen analyysin tavoitteena on muodostaa kä-
sitteitä ja saada näin vastaus tutkimustehtävään. Analyysini keskittyy tulkintaan ja
päätelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti teoreettisempaa näkemystä
ilmiöstä, jossa tutkija rakentaa muodostamiensa käsitteiden avulla kuvauksen tutkit-
tavasta ilmiöstä. Teoriaa ja johtopäätöksiä tulisi verrata koko prosessin ajan alkupe-
räisaineistoon uutta teoriaa muodostaessa. Empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin
käsitteisiin ja tuloksissa muodostetaan aineistoa kuvaavat teemat. Tuloksissa kuva-
taan myös luokittelujen pohjalta muodostetut käsitteet tai teemat ja niiden sisällöt.
Analyysin kaikissa vaiheissa tutkija pyrkii ymmärtämään asiaa tutkittavia heidän
omasta näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018)

Analyysissani päädyin käyttämään laadulliselle aineistolle tyypillistä teemottelua.
Teemottelu pohjautuu ajatukseen siitä, mitä kustakin teemasta on kerrottu. Kyse on
laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan.
Ennen varsinaisten teemojen etsimistä aineisto voidaan ryhmitellä, jonka jälkeen voi-
daan alkaa aineistosta etsiä tiettyjä teemoja. Ideana on löytää tiettyjä teemoja vastaa-
via näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018) Sisällönanalyysissä pelkistin pilkkomalla
ja tiivistämällä alkuperäisen aineiston siten, että ylimääräinen aineisto ja tietoaaines
jäivät pois. Pelkistämisen avulla etsin auki kirjoitetusta havaintokertomuksesta ja
dokumenteista tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja alleviivaamalla käsin samaa
merkityssisältöä käsittelevät kuvaukset, sanat, ajatukset ja lausekkeet samalla värillä
ja näin värikoodaamalla erilaisia aineistosta nousevia koodeja. Tutkimustehtävän ja
kysymyksen kannalta keskeisiksi koodeiksi aineistossa muodostuivat lopulta *ympä-*

ristömielikuvat identiteetin rakentajana, ympäristölle annetut arvostukset, sekä ympäristölle annetut kulttuuriset merkitykset. Koodattuani koko aineiston ryhmittelin esille nousseet ensimmäiset teemat pienempiin osioihin, joista muodostettiin alateemat aihepiireittäin. Ryhmittelyn jälkeen lähdin muodostamaan auki puretusta aineistosta ja esianalyysistä käsin teemoja, jotka kuvasivat parhaiten tutkimustehtävää. Teemojen hahmottelussa käytin apuna taulukointia ja käsin kirjoitettua käsitekarttaa, joka mahdollisti liimaa-leikkaa-tyyppisen työskentelyn. Mielestäni tämä osoittautui parhaaksi tavaksi menetellä moninaisen ja hajanaisen aineiston kanssa, sillä aineistosta nousevat aineistoesimerkit sopivat useampaan ryhmittelyyn ja teemaan sisälle. Teemottelun jälkeen palasin useamman kerran aineiston äärelle uudelleen ja tein havaintomuistiinpanoja alleviivatuista aiheista samalla tulkintaa tehden ja analyysia täydentäen. Alla olevassa taulukossa kuvataan esimerkkien valossa aineistosta löytyneiden teemojen muodostumista aineistoesimerkkien, koodauksen, ryhmittelyn sekä niistä lopulliseksi teemaksi muodostuneita teemoja, jotka vastaavat tutkimustehtävään ja tutkimuskysymykseen.

Aineistoesimerkki	Koodi	Ryhmittely	Teema
"Ei oo niin Kouvola-mainen, eli betonimainen"	Ympäristömielikuvat identiteetin rakentajana	Rakennettu ympäristö ja rakennetun ympäristön estetiikka	Paikallis- identiteetti
"Valkealassa on hyvät liikuntamahdollisuudet"		Liikunnallinen ympäristö	

4 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa analysoin työpajan aikana tuotettua aineistoa aineistolähtöisin sisällönanalyysin keinoin. Aineiston laadullisen sisällönanalyysin tuloksena aineistostani oli luokiteltavissa kolme keskeistä kulttuuriympäristökasvatuksellista teemaa. Aineistosta nousseiksi teemoiksi muodostuivat paikallisidentiteetin, elävän kulttuuriperinnön ja ympäristöarvon teemat, joilla voidaan edistää lasten ja nuorten osallisuutta omaan elinympäristöönsä ja kulttuurista kestävyyttä ympäristössä.

4.1 Paikallisidentiteetti

Analyysin myötä aineistostani voidaan muodostaa ensimmäistä kulttuuriympäristökasvatuksellista teemaa paikallisidentiteetin käsitteen kautta. Paikallisidentiteetti voidaan ymmärtää fenomenologisesti tarkasteltuna keskeiseksi kuulumisen tunnetta ja osallisuutta edistäväksi tekijäksi ympäristössä. Paikallisidentiteetti muodostuu myös oleelliseksi ympäristön kulttuurista kestävyyttä lisääväksi tekijäksi, jonka avulla voidaan vahvistaa kulttuuriympäristöjen alueellista omaleimaisuutta ja vetovoimaisuutta alue- ja ympäristösuunnittelussa. Paikallisidentiteetti määrittyy yleensä kokijan henkilökohtaisen kokemusten sekä muiden kanssa yhdessä jaettujen kokemusten suhteesta paikkaan. Lisäksi osaksi paikallisidentiteettiä muodostuvat kokijan henkilökohtainen arvomaailma ja oma identiteetti, joka synnyttää vastuuntunnon tunteen ja kuulumisen tunteita paikkaa kohtaan. Huomionarvoista kuitenkin on, että kokemukset ja mielikuvat paikasta voivat olla myös negatiivissävytteisiä ja vastuuntunto heikkoa. (Laine, 2013b, s. 106)

Erityisesti ensimmäisen työpajan karttapohjaisen työskentelyn avulla pystyttiin kartoittamaan nuorille merkityksellisiä paikkakokemuksia ja havaintoja lähiympäristöstä, jotka yhdistyivät nuorten mielikuvissa paikasta. Nuoret olivat tallentaneet valokuviinsa välittömiä ympäristökokemuksia lähiympäristöstään, joissa esiintyivät esimerkiksi paikallisia ravintoloita, kirjasto, koulurakennus sekä erilaisia kuvia harrastuspaikoista. Kaikissa neljässä (4) kartassa esiintyvissä nuorten ympäristöhavainnoissa positiivisiksi kokemuksiksi merkityt ympäristökokemukset liittyivät alueella sijaitseviin palveluihin, nuorten vapaa-aikaan sekä harrastustoimintaan, liikkumiseen, sekä sosiaaliseen kohtaamiseen ja asumisen tiloihin, kuten omiin tai ystävien kohteihin. Kartoissa negatiiviseksi koetuiksi merkityissä kohteissa korostuivat taas erityisesti koulurakennus ja sen lähiympäristö sekä kuljettu koulumatka. Karttapohjaisen työskentelyn aikana kiersimme ryhmissä ja autoimme kartan täyttämässä esimerkiksi kyselemällä oppilaiden kuvaamista paikoista ja autoimme etsimään perusteluita näkemyksilleen apukysymysten avulla. Työskentelyn aikana havainnoin nuorten pöytäryhmissä käytyjä keskusteluja sekä osallistuin niihin mahdollisuuksien mukaan.

4.1.1 Liikunnallinen ympäristö

Analyysini nostaa aineistosta esiin erityisesti nuorten kokemuksissa ja keskusteluissa esiintyvän liikunnallisen lähiympäristön ja siihen liitetyt mielikuvat osana alueellista identiteettikokemusta. Ensimmäisen työpajan aikana seurattessani ja osallistuessani oppilaiden työskentelyyn kiinnitin huomiota työpajoissa käytyihin useisiin keskusteluihin, jossa urheilu ja liikkuminen muodostuivat keskeiseksi teemaksi niin harrastamisen, ympäristöltä toivottujen tarjoumien, kuin yhteisesti jaettujen urheilukokemusten kautta. Tulkinnallista kuvaa alueellisesta identiteetistä tukevat tekemäni havainnot ja muistiinpanot työskentelyn aikana käydyistä keskusteluista työpajaan osallistuneiden nuorten kanssa, jotka yhdistyivät muuhun aineistoon. Työpajoihin osallistuneet nuoret kertoivat karttatyöskentelyn aikana, että Valkeala tunnetaan erityisesti liikkuvana paikkana. Innostus keskustelun aihetta kohtaan oli havaittavissa, jonka olin myös tallentanut havaintopäiväkirjaan:

"Kiinnitin huomiota nuorten olemukseen ja äänenpainoon keskustelun aikana. Äänensävyissä oli havaittavissa ensimmäistä kertaa nousevaa innostusta, kun nuoret puhuivat urheilullisesta kotikaupungistaan viitaten sen hyviin harrastusmahdollisuuksiin." Valkeala
23.1.2020

Havaintojani tukevat myös muu erityisesti ensimmäisen työpajan aikana kerätty aineisto. Karttatyöskentelyn tuotoksissa lähiympäristöistä kuvatuissa valokuvissa ja niiden teksteissä esiintyvät toistuvasti liikuntaan suunniteltu rakennettu ympäristö ja liikkumiseen liitetyt toiminnot, kuten jalkapallokenttä, tekonurmi, jäähalli ja Valkealan uimahalli saivat runsaasti positiiviseksi kuvailtuja merkintöjä täytetyissä karttapohjissa. Karttoihin jätetyissä kommenteissa toistuivat usein myös käsin kirjatut, positiiviseksi merkityt urheilu- ja liikuntaympäristöihin linkittyvät toteavat kommentit, kuten *"Valkealassa on hyvät liikuntamahdollisuudet"* sekä henkilökohtaista elämissä maailman kokemusta avaavat yleiskuvaukselliset maininnat, kuten *"Urheilu on kivaa"*. Työpajoissa käydyissä keskustelussa piirtyi kuva, että nuorilla oma urheiluharrastus kuvattiin keskusteluissa osana omaa henkilökohtaista identiteettiä *"lätkäjatkänä"* ja *"futarina"*, joilla nuoret kuvailivat itseään lähiympäristössään toimiessaan. Työskentelyn aikana minulle tutkijana muodostui kuva, että urheilu ja erityisesti joukkuelajit olivat tiivis osa sekä paikallisten nuorten kokemaa omaa henkilökohtaista identiteettiä, joka ilmenivät ympäristön toiminnallisen ulottuvuuden kautta lähiympäristössään.

Tallennettujen ympäristömielikuvien ja niistä käytyjen keskustelujen aikana havainnoin nuorten kykyä havaita ja reflektoida arkiympäristössään tapahtuvien muutoksia ja niiden vaikutusta arkiseen ympäristöön. Liikunta- ja harrastusmahdollisuudet olivat viiden (5) keskustelussa mukana olleen nuoren mukaan katoavaisia arkiympäristössään ja tämä tuntui työskentelytilanteessa huolettavan nuoria. Keskustelussa mukana olleet ryhmän nuoret kertoivat, että vuoteen 2026 mennessä Kouvolasta ollaan sulke-massa kaksi jäähallia, joka nuorten kertomusten mukaan koettiin negatiivisesti paikan viihtyvyyteen. Nuoret kuvasivat työskentelyn aikana useasti rakennetun ympäristön liikuntamahdollisuuksien lisäävän viihtyvyyttä arkiympäristössään mielekkään teke-

misen johdosta. Henkilökohtaisesti tärkeän ympäristökohteen muutos tuntui aiheuttavan keskustelua keskusteluun osallistuneiden nuorten keskuudessa. Mielestäni havainto oli kiinnostava, sillä ympäristökasvatuksellisesti tarkasteltuna ympäristössä tapahtuvat muutokset ja niiden havainnoiminen kehittävät tiedostavaa ympäristösuhdetta (Cantell ym., 2020). Työpajan aikana nuoret havainnoivat ja seurasivat ympäristössä tapahtuvia muutoksia sekä pystyivät refleктоimaan muutosten seurauksia oman kokemusmaailmasta käsin.

4.1.2 Mediaväritynyt identiteetti

Aineistoni todentaa ilmiönä mahdollista mediaväritynyttä paikan identiteettiä, johon aineistoni perusteella oli liitettävissä paikan koettu osittainen negatiivissävytteinen mielikuva kotipaikasta. Aineistosta ja havaintomuistiinpanoistani ilmenee, että ensimmäisen työpajan aikana nuorten kertomuksissa oli havaittavissa yleisen pessimistinen sävy kotipaikasta puhuessaan, joista olen kirjannut joitakin esimerkkejä alle:

”Nuorten puheissa esiintyi paljon aiheita ympäristön virikkeettömyydestä ja keskustelua sävyttivät vitsiksi naamioidut, mutta negatiivisen kaiun saaneet ilmaisut kotikaupungistaan.”
Valkeala, 23.1.2020

”Yksi nuorista kertoi muuttavansa mahdollisimman pian kaupungista pois, heti kun se olisi mahdollista. Muut pöytäryhmän nuoret nyökyttelivät, mutteivat varsinaisesti sanoneet mitään. Yleinen näkemys kuitenkin tuntui olevan, ettei oma lähiympäristö ollut sellainen, joka houkuttaisi jäämään kaupunkiin nuoren näkökulmasta” Valkeala, 23.1.2020

Havaintopäiväkirjassa ilmenee myös tulkinnallista havaittua ilmiötä kuvaava tekstiote, jossa kuvaillaan nuorten kanssa käytyä keskustelua ensimmäisen työpajan alkupuolella työskentelyn aikana:

”Eräässä pöytäryhmän keskustelussa kysyin nuorilta, mihin minun tulisi mennä, jos haluaisin tutustua heidän kotiseutuunsa ja lähiympäristöönsä paremmin. Mitään nähtävää nuorten mielestä ei tuntunut olevan. Kannustin nuoria miettimään edes yhden asian, joka minun

tulisi nähdä heidän kotipaikassaan. Yksi pöytäryhmän nuorista kehotti minua kuitenkin vain etsimään lähin bussipysäkki ja lähteä kotiin, sillä paikka ei tarjoaisi minulle mitään nähtävää. Jatkettuamme keskustelua hetken lopulta kuitenkin sain suosituksen käydä paikallisessa pizzeriassa, jos olisin nälkäinen, sillä se oli kuulemma kokemuksen arvoinen.” Valkeala, 23.1.2020.

Työpajan jälkeen tehdyissä havaintomuistiinpanoissani olen pohtinut nuorten ase-
nisiin ja näkemyksiin omasta lähialueestaan. Nuorten täyttämiä havaintokarttapoh-
jia analysoidessa nuorten tallennetut mielikuvat asuinympäristöstään tuntuivat
eroavan jonkin verran nuorten työpajatyöskentelyn aikana esiin tuomista näkemyk-
sistä lähiympäristöstään. Kartoissa nuorten ympäristöhavainnoissa esiintyi runsaasti
palveluihin ja harrastuspaikkoihin liitettyjä merkintöjä ja huomioita, jotka tutkijan
näkökulmasta tarkasteltuna kertovat esimerkiksi erilaisten toiminnallisten ja sosiaa-
listen tarjoumien määrästä ympäristöstä. Mahdollisia selittäviä tekijöitä nuorten
asenteisiin ja negatiivissävytteisiin mielikuviin voisivat fenomenologisten teorioiden
valossa olla nuorten oman toiminnallisen kokemusmaailman ja kollektiivisen mieli-
kuvan kautta yhdistynyt mielikuva mediassa esiintyvistä vaikutteista, kuten Kouvo-
lan pitkään tiukassa ollut ankea ja vitsailevan ironinen mediakuva. Ympäristöfiloso-
fisesti tarkasteltuna mielikuvat paikoista voivat syntyä esimerkiksi erilaisten kom-
munkaatiotapojen sekä teknologian välityksellä. Näin paikan syntyneet henkilökoh-
taiset mielikuvat johtavatkin helposti toisten ihmisten mielikuviin perustuviin ja nii-
den pohjalta muodostuneisiin massamielikuvien syntyyn. (Relph, 1976, s. 105)

Tutkiessani asiaa yleisen mediauutisoinnin näkökulmasta viimeisen kymmenen
vuoden ajalta Kouvolan mediakuvassa on havaittavissa merkittävää muutosta. 2010-
luvun puolivälissä löytyy useita uutisotsikoita ja mediakirjoittelua, joissa Kouvola
kuvataan ankeaan sävyyn ” *Suomen karuimpana kesäkaupunkina*” (Määttänen, 2016)
tai esimerkiksi iltapäivälehtien lööppiotsikoinnilla ”*Suomen turhimpana kaupunkina*”
(Salomaa, 2014) antavat osviittaa sitkeästi ilmenevästä itseironisesta mediakuvasta
viime vuosikymmeneltä. 2020-luvun alkupuolella Kouvolasta kirjoitetut paikalliset
lehtiartikkelit ja uutisointi kuitenkin tuovat esiin myös viime vuosien vauhdikkaan
kaupunkikuvan kehityksen positiivisen suunnan, jossa on tunnistettu varjostavan

välillä edelleen sitkeässä oleva mielikuva harmaan ankeasta ja betonisesta ympäristöstä. Esimerkiksi viime vuosina on julkaistu useita mediassa olevia kirjoituksia, jossa Kouvolaa kuvataan viihtyisänä, luonnon läheisenä ja rauhallisena paikkana. Myös kaupungin hyvät palvelut ja liikuntamahdollisuudet ovat tunnistettu vetovoimatekijöinä, jolla todetaan olevan merkitystä kaupunkikehityksen kannalta. Nuorten mielikuvissa nämä tunnistetut vetovoimatekijät tuntuivat kuitenkin puuttuvan keskusteluissa, vaikka muussa aineistossa kuvattuna ja elettyinä ympäristönä oli havaittavissa uutisoinnissa tunnistettuja piirteitä.

4.1.3 Rakennettu ympäristön estetiikka

Työpajoista keräämästäni aineistosta nousee esille kiinnostavavana ilmiönä rakennettu ympäristö ja sen estetiikan rooli nuorten ympäristömielikuvissa ja kokemuksissa lähiympäristöstään. Ympäristöesteettisesti tarkasteltuna rakennukset ovat keskeinen osa havaittavaa paikan kokemustamme, jota myös nuoret olivat havainnoineet ja tallentaneet otoksissaan. Työpajojen aikana nuorten puheissa kiinnitin huomiota nuorten ympäristön kuvailuun ja kokemuksiin, jossa rakennukset ja rakennetun ympäristön estetiikkaa tunnistettiin osana koettava lähiympäristöä ja elinpiiriä identifioivana tekijänä. Pihasuunnittelupajassa tulevalta pihalta toivottiin viihtyisää ja kaunista ilmettä, jota kommentoitiin työskentelyssä viitaten *"ei oo niin Kouvolan näköinen, eli betonimainen"*. Myös jo aiemmin ilmi tulleet tallentuneet autenttiset valokuvatut ympäristökokemukset rakennetussa ympäristössä korostuvat erityisesti tuoksia kuvaavissa dokumentoiduissa aineistossa sekä nuorten kertomuksissa lähiympäristössä. Havainnoidessani ympäristöä työpajan päätyttyä koulu ja sen lähiympäristö vaikuttivat kuitenkin jokseen vehreältä kaupunkiluontomaiselta alueelta. Onkin tulkittavissa, että paikalliset nuoret viettivät eniten aikaa rakennetun kaupunkitilan palveluiden ja toimintojen äärellä, jossa sosiaalisen ympäristön merkitys korostuu. Paikkaa koettiin nuorten elämämaailman erilaisten toimintojen, kuten harrastuksiin ja palveluihin liitettyjen toimijuuksien kautta rakennetussa kaupunkitilassa. Nuorten tallennetuissa ympäristökokemuksissa esiintyivät julkisten tilojen ja rakennuksien julkisivujen lisäksi erilaisia rakennettuja ympäristöjä, kuten kulkureittejä, risteyksiä, auto- ja pyöräteitä sekä alikulkutunneleita. Ympäristöesteettisessä

valossa rakennukset tulisikin nähdä osana ihmisten paikkaa, johon osallistumme läsnäololla, jossa tietoinen osallistuminen luo paikan identiteettiä. (Bonsdorff, 1998, ss. 149-153)

4.2 Elävä kulttuuriperintö

Toisena keskeisenä kulttuuriympäristökasvatuksellisenä teemana aineistostani muodostuu aineistoesimerkkien valossa elävän kulttuuriperinnön teema, jota paikalliset nuorisokulttuurit todentavat. Työpajoissa nuorten oli mahdollista tunnistaa ja tulla tietoiseksi kulttuurisista merkityksistä lähiympäristössä, joka katsotaan olevan yksi kulttuuriympäristökasvatuksen keskeisistä sisältötavoitteista. Nuorisokulttuurit voidaan nähdä osana aineetonta ja elävää kulttuuriperintöä, jolla tarkoitetaan niitä sukupolvelta toiselle periytyviä ja ajassa siirtyviä tietoja, tapoja ja taitoja, jotka muodostavat kulttuurisia merkityksiä ja arvonsa yhteisönsä sisällä. Elävää perintöä voi olla yhtä hyvin esimerkiksi erilaiset juhlapyyhiin liittyvät tavat ja toiminnot, suullinen perinne tai sosiaalisen elämän käytännöt. Elävä kulttuuriperintö on luonteeltaan ajassa muuttuvaa ja muuntuvaa. Kulttuuriperintöyhteisöt ylläpitävät ja välittävät arvostamiaan kulttuuriperinnön piirteitä (Latvala-Harvilahti, 2021, s. 10).

4.2.1 Nuorisokulttuurit

Aineistoni nostaa esille mopoilun paikallisena nuorisokulttuurina, jonka nuoret myös tunnistivat osaksi paikan kokemusta ja omaa kulttuuri-identiteettiä. Nuorten lähiympäristöön liittyvissä toiveissa esiintyi useampi ehdotus moposuorasta, jossa mopoilla saisi ajella rauhassa häiritsemättä muuta liikennettä ja ympäristöä. Pihasuunnittelupajassa nuoret toivoivat keskusteluissa erityisesti omia parkkipaikkoja, jotta kouluun tuleminen mopoilla olisi esteetöntä ja sujuvaa. Mopokulttuuri korostui erityisesti nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa lähiympäristössä liikkumiseen ja fyysiseen saavutettavuuteen liittyvissä aiheissa, jossa mopot koettiin tärkeänä itse-

näisen liikkumisen välineenä. Mopoilu nähtiin sosiaalisia suhteita ja harrastustoimintaa tukevana saavutettavuustekijänä, joka mahdollisti nuorten itsenäisen liikkumisen treeneihin sekä ystävien tapaamiseen.

Aineistosta ilmenee myös kiinnostavana mopoilukulttuurin sosiaalinen ulottuvuus, jossa mopoilulle kaupunkitilassa annettiin sosiaalisia merkityksiä ja arvostuksia. Ensimmäisessä työpajassa kaksi (2) nuorta kuvasivat mopoilua yhteisenä ajanvietteenä, joka yhdisti paikallisia nuoria esimerkiksi mopoilla ajeluun liittyvän toiminnan kautta. Tutkijan näkökulmasta vaikutti tulkinnallisesti siltä, että mopoilukulttuuri oli selkeästi läsnä nuorten elämässä moninaisesti ja sitä toivottiin ylläpidettäväksi tulevaisuuden ympäristössä konkreettisten muutosehdotusten myötä.

Aineistosta ilmenee myös aineistoesimerkkejä, joilla voidaan tarkastella mopoilukulttuuria elävänä kulttuuriperintönä erityisesti kulttuurisen kestävyys kontekstissa. Työskentelyn aikana käydyissä keskusteluissa nuoria mietityttivät mopoiluun liittyvät mahdolliset negatiiviset ja muiden ympäristöä käyttävien suhtautuminen mopotoiminnasta aiheutuvaan mahdolliseen haittaan. Osa nuorista tuntui keskustelussa tiedostavan hyvin, että mopoilla ajelu kaupunkitilassa aiheutti ristiriitaista suhtautumista lähiympäristössä esimerkiksi ääniympäristössä sekä tieliikenteessä ja kulkuväylillä. Kestävän kehittämisen kontekstissa mopoilua tarkastellessa paikallisten nuorten kulttuurisena käytäntönä tulisi pystyä huomioimaan, että näkemykset elinympäristöjen kehittämisen suunnasta saattavat eroavaisia vuorovaikutteisesti toteutettavassa suunnittelussa, jolloin se kasvattaa myös arvojen ja asenteiden moninaisuutta päätösten tekemisessä. (Soini 2013, s. 20-21) Mopoilukulttuuri voidaan nähdä ristiriitaisena elävän kulttuuriperinnön muotona, joka huomioituna aluesuunnittelussa saattaa mahdollisesti herättää keskustelua ja mielipiteitä laajemminkin yhteisössä. Esimerkiksi monissa viime vuosien paikallismedioissa ja lehdissä on otettu kantaa heränneeseen huoleen ja harmiin mopoilun aiheuttamista häiriö- ja turvallisuushaitoista. Ratkaisu-ehdotuksissa mopoilulle on lähdetty hakemaan mopoilun rajoittamisen lisäksi esimerkiksi tärkeän mopoiluharrastuksen tukemisen kautta sille erilliselle varatulle ja suljetulle tilalle, jossa pääsisi mopoilemaan turvallisesti. (Harju, 2022)

Myös nuorten kanssa on haluttu lisätä yhteistyötä ja edistää kestäväää mopoilukulttuuria. Kulttuurisen kehityksen tulisikin pyrkiä tapahtumaan ennen kaikkea niiden paikallisten yhteisöjen ja heidän hyväksymien arvojen mukaan, joita muutoksilla on ensisijaisesti vaikutusta. Tällä tähdätään ajatukseen, että muutoksiin ja niiden edellyttämiin toimenpiteisiin on helpompi myös sitoutua, kun arvojen määrittelyyn on itse saanut vaikuttaa. Kyse on kulttuuristen oikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta, joka on vahvistaa osallisuutta ja osallisuuden kokemuksia ympäristössä. Tämä voidaan tulkita edellyttävän eri osapuolia ja toimijoita osallistavia suunnittelua, jossa huomioiduksi ja tunnistetuksi tulevat eri tiedonlajit, kuten kokemusperäiseksi ja hiljaiseksi tiedoksi tulkittava tieto. Paikallista monimuotoisuutta edistäessä tulisikin huomioida erityisesti paikallinen kulttuuri ja elämäntapa. (Soini, 2013, ss. 20–21) Ympäristöestetiikan valossa aluesuunnittelussa ja osallistavissa ympäristösuunnittelun hankkeissa yhdeksi haasteeksi saattaakin osoittautua yhteisön heterogeenisyys, jonka seurauksena mielipiteet kehityksestä saattavat muodostua liian kaapeiksi, johon voidaan vastata yhteisösuunnittelun keinoin. Yhteisösuunnittelu edistää paikan kaikkien kulttuuristen yhteisöjen elämän parantamista, sekä kannustaa muuttamaan suhtautumista toisten ajatuksiin. Näin ollen monimuotoisuus voisi toimia kasvualustana ja liikkeelle panevana voimana suunnittelun menetelmissä ja toimintatavoissa, jossa hyväksytään myös konfliktit osana kaupunkisuunnitteluprosessia. Niitä tulisikin käsitellä luontevana osana suunnittelua niissä olosuhteissa, missä osalliset voivat kohdata. (Forss, 2007, s. 161)

4.3 Ympäristöarvot

Tutkimusaineistossani ja sen analyysissä muodostuu kolmanneksi keskeiseksi kulttuuriympäristökasvatukselliseksi teemaksi nuorten ympäristölle antamat arvot ja arvokasvatus. Aineiston analyysissä muodostunut teeman tuloksena olen hahmotellut tulkinnallista kuvaa nuorten ympäristölleen antamista arvoista ja arvostuksista, jotka koettiin tärkeinä lähiympäristössä ja sen tulevassa kehityksessä. Tämä voidaan nähdä kulttuuriympäristökasvatuksellisessa kontekstissa erilaisten elinympäristöön

liittyvien arvostusten tiedostamisena ja näkyväksi tekemisenä kokijan omasta henkilökohtaisesta kokemusmaailmasta käsin. Myös kulttuurisessa kestävyudessa ja sen kehittämisessä monimuotoiset arvot ja asenteet muodostuvat keskeiseksi tekijäksi. (Soini, 2013, s. 20)

4.3.1 Nuoret ympäristön esteettisinä havaitsijoina ja tulkitsijoina

Pihasuunnittelun työpajassa nuorten ympäristön esteettistä havainnointia harjoitettiin ja ympäristölle antamia esteettisiä arvoja tuotiin näkyväksi arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen keinoin. Pihasuunnittelutyöpajan aikana nuoret osoittautuivat tarkoiksi ja eteviksi ympäristöhavaitsijoiksi ja tulkitsijoiksi. *Ihan huippupaikka!* -pajan lämmittelyharjoituksessa oppilailla oli mahdollisuus jäsentää paikkakokemustaan sen esteettiseen kokemiseen syventyen. Pohtiessaan tilakokemukseen vaikuttavia tekijöitä oppilaat nimesivät lempipaikoikseen jo aiemmasta työskentelystä ilmi tulleita paikkoja ja tiloja, kuten lähialueen pizzerian, harrastuspaikat ja kirjaston. Lempitiloissa toistuivat useasti nuorten omasta rajatusta tilasta kuten esimerkiksi omasta huoneesta ja tilan sisältämistä elementeistä, kuten sängystä, nojatuolista ja työpöydällä sijaitsevasta työpöydästä. Nuorten suosikitiloja ja paikkoja yhdistivät esimerkiksi tilan avara luonne ja valo, jotka koettiin tärkeäksi tilan tunnelman rakentumisessa. Nuorten kuvailussa tilalta toivottiin useampaan kertaan kotoisaa ja lämmintä tunnelmaa. Tilan kokemukseen liitettiin vahvasti myös nuorten omat tilakokemuksiin liitetyt muistot, kuten perheen yhteiset hetket ja ystävien kanssa vietetty aika. Lempitiloissa muisteltiin kotoisaa ja lämmintä tunnelmaa, jonka syyksi mainittiin useasti ”*nauru ja yhteinen vitsailu yhdessä muiden kanssa*”. Valon lisäksi aistikokemukset liittyivät esimerkiksi tilassa oleviin tuoksuihin ja äänimaailmaan. Esimerkiksi pizzerian tuoksu ja ihmisten puheensorina kuvailtiin tarkasti osaksi nuorten tilan ja paikan kokemusta.

Harjoituksen aikana seurasin nuorten havaintokuvailua muistiinpanoja tehden. Ympäristöesteettisesti tarkasteltuna nuorten havainnot ympäristöstä olivat moniulotteisia ja osoittavat ympäristökokemuksessa eri aistihavaintojen kerroksellisuuden sekä esteettisen kuvittelun roolin ympäristöllisen kokemuksen syntyisessä. Tutkijana ja

havainnoijana nuorten aikaisempaa innostuneempi työskentely harjoituksen herätti kiinnostusta, sillä nuoret vaikuttivat motivoituneemmilta, kun edellisen työpajan aikana. Työskentelyn edetessä seuraavaan työpajaan huomioni kiinnittyi siihen, että nuorten kanssa käydyt keskustelut olivat pitkäjänteisempiä, pohdiskelevia ja moniulotteisimpia, kuin edelliskerran työskentelyssä. Oli mahdollisesti tulkittavissa, että nuorten rooli oman elinympäristönsä asiantuntijana kasvoi ja vahvistui työpajan loppua kohden.

4.3.2 Sosiaalisuus

Analyysissäni yhdeksi keskeiseksi ympäristöarvoksi muodostui nuorten kokema ympäristön sosiaalinen ulottuvuus ja sen merkitys lähiympäristössä, joka voidaan nähdä myös yhtenä keskeisenä lähtökohtana paikan moninaisuuden vahvistamiselle ympäristösuunnittelussa (Forss 2007, s.186). Pihasuunnittelun työpajassa nuorten pihan kannalta tärkeimmiksi arvioitavat asiat liittyivät erityisesti sosiaalisten tarjoumien mahdollisuuksiin tulevassa pihaympäristössä. Pihan tärkeimpinä elementteinä nuoret mainitsivat erityisesti katokset, penkit ja istumapaikat, joissa voisi hengaila välitunnilla porukalla kavereiden kanssa. Nuorten pihasuunnittelupajassa syntyneessä aineistossa nuorten keskeiseksi ympäristön kannalta tärkeänä asiana nähtiin toisaalta myös ympäristön sosiaalisten toimintojen paikat, joka mainittiin kaikissa neljässä pihasuunnitelmassa pihan kannalta tärkeänä pidettynä asiana. Pihalta toivottiin monipuolisia aktiviteetteja mahdollistavia toimintoja, kuten monitoimurheilukenttää, beachvolley-kenttää, sekä koreja ja maaleja yhteisiä pelihetkiä varten.

Aineistossani kiinnostavaksi havainnoksi muodostui sosiaalisen ulottuvuuden kannalta nuorten omien rajattujen tilojen tarve ryhmässä olemiselle. Työskentelyssä tulevaa pihaa kuvattiin tilana, jossa tulisi olla *”yksi iso katos, jonka alla erillisiä tiloja, tai eri käyttäjäryhmille erilaisia tiloja.”* Nuorten käydyissä keskusteluissa korostui, että yhteiskäyttöpihalta kaivattiin rajatumia alueita, jossa saisi oleskella kavereiden kanssa rauhassa välituntuisin. Aineistosta nouseva esimerkki vertautuu aiemmin esiteltyihin lapsuuden maantieteen tutkimuksiin ja pohdintoihin (esim. Tani ym., 2009),

joissa on tutkittu nuorten kaupunkitilan käyttöä ja siihen liittyviä mahdollisuuksia sekä rajoitteita nuorten sosiaalisen olemisen ja hengailun näkökulmasta. Tutkimuksissa on todennettu, että hengailuun sopivia ympäristöjä ovat yhtäläillä helposti saatavut ja näkyvät paikat, kuin toisaalta myös syrjässä olevat paikat, joissa erilaiset sosiaalisen vuorovaikutuksen pyrkimykset korostuvat. Näitä ympäristöjä on tutkimuksessa kuvattu vuorovaikutuksen ja vetäytymisen paikoiksi. Nämä käsitteet tuovat hyvin esiin nuorten julkisen tilan käyttöön sisältyvän kahtalaisen pyrkimyksen, jota oma tutkimusaineistoni myös todentaa: Hengailussa korostuu näytteillä olo muiden nuorten katseiden alla, mutta toisaalta tarve ja halu luoda omaa tilaa, johon esimerkiksi aikuisten kontrolli ei yllä. Kulttuurisen kestävyuden ja osallisuuden näkökulmasta ympäristöjen tulisivatkin olla sallivampia ja väljempää juuri sosiaalisina ympäristöinä, jotka mahdollistavat nuorten hengailun sekä julkisissa että puolijulkisissa tiloissa. Tällöin hengailun perusluonne ei vaarantuisi vaikka läsnä olisivat yhtäläillä vapaus ja kontrolli sosiaalisessa ympäristössä, joka voidaan myös ymmärtää tutkijan näkökulmasta tämän tutkimuksen kontekstissa kulttuuristen oikeuksien toteutumisenä ja osallisuutena kaupunkitilaan. (Kuusisto-Arponen & Tani, 2009, ss. 53–55)

Myös muu aineisto todentaa nuorten kollektiivista ja yhtenäistä kokemusta ympäristöstä sosiaalisena tilana ja elämismaailmana, jota värittää sosiaalisen olemisen ja toiminnan aspektin vahva merkitys ja arvostus kaupunkiympäristössä. Havainnoidesaan lähiympäristöä valokuvaamalla nuoret olivat tallentaneet valokuviiin runsaasti paikallisia arkisia palveluita, joita he kertoivat käyttävänsä ja joissa vietettiin aikaa kaupunkitilassa. Pizzeria, lähikirjasto, liikuntahallit, koulurakennus ja muut lähiympäristön palvelut ja rakennukset rakensivat nuorten mielikuvaa kaupungista niissä tapahtuvien erilaisten sosiaalisten toimintojen kautta, jotka näyttäytyivät erityisesti vapaa-ajan ympäristöinä. Aineistoesimerkeissäni ensimmäisen työpajan aikana erään pöytäryhmän keskusteluissa ja työskentelyssä esiintyi toive kauppakeskuksesta, jossa voisi viettää aikaa ystävien kanssa. Kauppakeskukseen nuoret liittivät hengailun ja omaehtoisen oleilun mahdollisuuden. Kouvolan nuorisotoimen nuoret olivat aikaisemmin esitelleet projektipäällikölle Kouvolan autioituneen kauppakeskuksen, jonka toivottiin heräävän eloon ja tavoittavan uusia liikkeitä. Aineistossa

korostuukin kaupunkitilaan sijoittuvien palveluiden rooli erityisesti ympäristöä vi-rikkeellistävänä ja sosiaalisia kohtaamisia sekä omaehtoista olemista mahdollista-
vana ja rikastuttavana ympäristöinä, joiden toivottiin myös lisääntyvän lähiympäris-
tössä nuorten keskuudessa.

4.3.3 Esteettömyys ja saavutettavuus

Aineistossani kiinnostavana ilmiönä esille nousee esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys nuorten elämismaailmassa ja koetussa ympäristössä. Moni työpajoihin osallistuneista oppilaista toi ilmi heidän kanssaan ensimmäisen työpajan aikana käy-
dyissä keskusteluissa paikkojen hankalan saavutettavuuden lähiympäristössä. Lä-
hiympäristön paikkojen pitkät välimatkat kuvattiin harrastusinnostusta ja nuorten
itsenäistä toimijuutta heikentävänä tekijänä, joka tuntui vaikuttavan nuorten arki-
seen elämismaailmaan keskeisesti. Pihasuunnittelupajassa nuorten maininnoissa ja
havainnoissa tulevan koulun pihan etäisyys tuntui nuorista haastavalta ja sen ku-
vailtiin vähentävän myös mahdollisesti pihan käyttöhalukuutta. Työpajan aikana
käytyjen keskustelujen lisäksi huomioni kiinnittyi myös dokumentoidussa aineis-
tossa nuorten lähiympäristössä tehtyihin havaintoihin, jossa esteettömyys ja saavu-
tettavuus korostuivat valokuvauksen avulla tutkitussa ja tallennetussa ympäristössä.
Pitkät bussimatkat ja sekä pysäkkien vähäisyys esiintyvät nuorten laatimissa kar-
toissa punaisilla merkittyinä huomioina, joiden kerrottiin keskustelujen aikana vä-
hentävän arkiympäristön viihtyvyyttä nuorten näkökulmasta. Nuorten kuvissa
esiintyivät esimerkiksi koulun läheinen bussipysäkki, josta nuori kuvasi kulkevana
joka päivä bussilla kouluun ja kodin välistä matkaa. Kiinnitin aineistossa myös huo-
miota nuorten tapaa käyttää ja liikkua lähiympäristössä. Karttojen liitetyissä kuvissa
esiintyi runsaasti ympäristössä liikkumiseen liittyviä tallennettuja ympäristöhavain-
toja, kuten nuoria liikkumassa kävellen lähiympäristössään, bussipysäkkejä sekä
pyöräteitä. Aineistoni perusteella syntyykin tulkinnallinen kuva, että nuoret liikku-
vat usein itsenäisesti lähiympäristössään, joka vahvistaa esteettömyyden ja saavutet-
tavuuden merkitystä nuorten ympäristöarvoissa.

Pihasuunnittelupajassa tutkimusaineistostani ilmenee, että nuoret nostivat esteettö-
myyden ja saavutettavuuden keskeiseksi arvoksi tulevan pihan kannalta kaikissa

neljässä suunnitelmassa esimerkiksi pihalle tulevien kulkureittien, toimintojen ja elementtien kautta. Työskentelyn aikana nuoret korostivat ympäristön kannalta tärkeinä pitämiään asioina esimerkiksi pihan tasaisen topografian, kaikille mahdollistavan kulun pihan toimintoihin sekä pihaympäristön selkeyden, joka nuorten mukaan lisäsi pihan esteettömyyttä merkittävästi. Työskentelyn aikana yksi pöytäryhmistä innostui työskentelyn aikana ideoimaan kosketeltavaa aistipuutarhaa, joka lisäisi pihaympäristön saavutettavuutta moniaistillisen kasvillisuuden avulla esimerkiksi kasvien tuoksun ja huminan kautta, kun pohdimme miten piha voisi olla saavutettavissa kaikille. Havaintomuistiinpanoissa olin kiinnittänyt huomiota esteettömyyteen ja saavutettavuuteen myös oppimisen kannalta seuraavasti:

”työskentelyn aikana kokemustietoa kartalle -työpajassa ympäristön saavutettavuuden käsite vaikutti oppilaista hankalalta ymmärtää. Kävimme käsitteen sisällön läpi uudelleen jokaisen pöytäryhmän kanssa työskentelyn aikana yhdessä aikuisen kanssa.” Valkeala, 11.2.2020.

Aineistosta nostamieni esimerkkien valossa voidaan tulkita, että nuorten ymmärrys saavutettavuudesta ympäristössä näyttäytyy erityisesti fyysisen ympäristön esteettömyystekijöiden kautta. Suhteessa laajempaan keskusteluun esteettömyydestä ja saavutettavuudesta saavutettavuuden voidaan ymmärtää tarkoittavan ympäristön fyysisen saavutettavuuden lisäksi aineetonta ympäristöä, johon ei liittynyt juurikaan mainintoja aineistossa. Havainto on ympäristöesteettisesti kiinnostava, sillä juuri visuaalisuuden ja näköaistin on todettu olevan usein voimakkain aistiärsyke suunnittelussa kaupunkiympäristössä. Esimerkiksi Jukka Jokiniemi(2007) on käsitellyt väitöskirjassaan kaupunkitilan rakentamista aistien käytön ja esteettömyyden sekä saavutettavuuden kannalta(Jokiniemi ym., 2007, s. 11) Jokiniemen tutkimuksessa todetaankin, että ympäristösuunnittelussa usein on unohdetaan aistien kokonaisvaltaisuus ja sen sijaan keskitytään esimerkiksi liiaksi visuaalista aistia herkistävään suunnitteluun. Keskeistä tilan merkitysten muotoutumiselle on kuitenkin aistien kokonaisvaltainen käyttö, jonka edellytys on ihmisen tietoinen sekä tiedostamaton havainnointi. (Jokiniemi ym., 2007, s. 29) Kaupunkisuunnittelullisesti tarkasteltuna tu-

lisikin ymmärtää aistijärjestelmää kokonaisvaltaisesti, jotta tilojen merkitysten ja tilakokemuksen muodostuminen mahdollistuu esteettömäksi ja saavutettavaksi suu-
relle yleisölle.

4.3.4 Kauneus

Aineistostani keskeisenä esille nousee nuorten kauneuteen liitettävät ympäristöesteettiset arvot, jotka voidaan ymmärtää kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristöjen osana (Hänninen, 2013, s. 200). Nuorten pihasuunnittelun työpajassa tuleva piha nähtiin viihtyisänä nautinnon paikkana, jossa mahdollistaisi rentoutumisen oppituntien välissä. Tuleva pihaympäristö kuvattiin nuorten suunnitelmissa kauniina, avarana, valoisana ja modernina ympäristönä. Pihasuunnitelmiin oli kiinnitetty tärkeinä pidettyinä asioina visuaalisesti aistittavaa kauneutta lisääviä elementtejä, kuten erilaisia koristeellisia kulkukäytäviä ja laatoituksia, joita nuoret kuvasivat ”kivan näköisiksi ja kauniiksi”. Nuorten tilan kuvauksissa ja käydyissä keskusteluissa erityisesti valoisuus nähtiin tärkeänä ominaisuutena tulevan pihan kannalta, joka ympäristöesteettisesti tarkasteltuna ymmärretään keskeisimpänä tunnelmaan vaikuttavana tekijänä (Forss, 2007, s. 116). Pihasuunnitelmia esiteltäessä luokalle tulevan pihan kuvailtiin olevan uusi ja ”ei varjoisa ja hämyisä”. Valon lisäksi nuoret olivat kiinnittäneet huomiota tulevan pihan muihin aistittaviin ominaisuuksiin, jotka lisäsivät viihtyvyyttä ja kauneuden kokemusta ympäristössä. Esimerkiksi pihasuunnitelmia esitellessään omin sanoin muulle ryhmälle nuoret nostivat esiin useasti pihan kauneutta, viihtyvyyttä, esteettisyyttä ja tilan tunnelmaan vaikuttavia tekijöitä:

”--sit ois kans meille tärkeätä et siellä on kaunista, viherkasveja, laitettu siististi puita, pensaita ja se olis niinku ylipäätää viihtysä--”

”Ja tää meidän piha näyttäis siitä sitte tosi modernilta, valosalt, mahollisimman yksinkertainen ja siisti ja tasanen--.”

”--eri tasoissa olevat piharakenteet ne olis iha hyvältä näyttävii--”

“--sen pitäis näyttää tota noin modernilt, uudelt, hienolt ja.. Et siellä olis tilaa--”

Aineistoni perusteella yhtenä keskeisenä ja tärkeänä pihan viihtyvyyttä lisäävänä elementtinä nuoret nostivat kaupunkiluonnon osana pihaympäristöä. Sekä nuorten dokumentoiduissa pihasuunnitelmissa, että niistä kuvatuilla esittelyvideoilla nuoret toivat esille kasvillisuuden ja viherrakentamisen rakennetussa ympäristössä. Dokumentoiduissa pihasuunnitelmissa pihan tärkeiksi ominaisuuksiksi oli valittu sanoja, jotka kuvaavat rakennettua kaupunkiluontoa: *puita, pensaita, kukkaistutuksia sekä havukasveja* esiintyivät oppilaiden pihasuunnitelmien tärkeinä ja melko tärkeinä pidettyinä asioina. Suunnitelmiin oli kirjattu myös täydentävinä kommentteina kaupunkiluontoon ja viherrakentamiseen liittyviä elementtejä, kuten *”ihan viihtyisä”*, sekä *”puut tuo viihtyisyyttä”*.

Kiinnostavana huomiona tutkijan näkökulmasta aineistossani nousee se, että työsken-
kentelyyn osallistuneet ryhmät eivät kokeneet pihan kannalta tärkeänä esimerkiksi
taidetta ja koristeellisia elementtejä, joilla ei olisi mitään konkreettista käyttöä. Tai-
teella ei ollut nuorten kokemuksen mukaan erityistä vaikutusta pihan viihtyvyyteen.
Työskentelyn aikana käydyssä keskustelussa muutama nuorista totesi, ettei heitä
harmittaisi, jos rahaa käytettäisiin johonkin *”ei-itseä niin kiinnostavaan, kuten taitee-
seen”* jos se kuitenkin tuottaisi iloa muille pihan käyttäjille. Pidän tätä nuorten näke-
mystä kiinnostavana, sillä kokemus ympäristön kauneudesta ja sen tuomasta viihty-
vyydestä näytti syntyvän nuorten näkökulmasta erityisesti ympäristön luonnollisten
tunnelmaan vaikuttavien tekijöiden, kuten valon ja kasvillisuuden sekä ääniympä-
ristön kautta. Teorian valossa tämä piirtää tutkijana tulkinnallisen kuvan, jossa ym-
päristön esteettiset arvot ja luonnollisten tekijöiden kautta syntyvä moninaisuus ovat
keskeisiä tekijöitä paikan kokemisessa ja emotionaalisen ympäristösuhteen syntymi-
ssä. Ympäristöesteettisesti tarkasteltuna taiteella voidaan kuitenkin nähdä olevan
myös merkittävä rooli ympäristömielikuviamme ja paikkakokemusten muokkaa-
jina ja rikastuttajina. Mielikuvat paikoista eivät synny ainoastaan paikkojen fyysisten
ominaisuuksien kautta, vaan taiteen avulla voidaan luoda ympäristöön mielikuvi-
tuksellisia ulottuvuuksia, jotka liitetään ympäristöön esimerkiksi fiktiivisesti väritty-
neitä tarinoita ja tapahtumina. Ne voivat myös muodostua näin ollen osaksi paikan

historiallista ulottuvuutta erilaisten sankaritarinoiden kautta kerrottuina tarinoina, joita todentavat ympäristössä esimerkiksi erilaiset muistomerkit ja patsaat. (Forss, 2007, s. 108)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa tarkastelin, millaisia lasten ja nuorten osallisuutta ja elinympäristöjen kestävyyttä edistäviä toimintatapoja voidaan luoda osana kestävästä ympäristösuunnittelusta. Katsaukseni aiheeseen oli kulttuuriympäristökasvatuksellinen. Kysyin, millaisia kulttuuriympäristökasvatuksellisia sisältötavoitteita työpajoissa kokeillut menetelmät vahvistavat, joilla voidaan edistää lasten ja nuorten osallisuutta ja kulttuurista kestävyyttä lähiympäristössä. Tutkimuksen aineiston analyysin perusteella voidaan tehdä tulkintaa, että osallisuusmallissa kokeiluilla menetelmillä voidaan edistää sellaisia kulttuuriympäristökasvatuksellisia sisältöjä, joilla on mahdollista vahvistaa oppijan ympäristötietoisuutta ja emotionaalista paikkasuhdetta lähiympäristöön. Syventymällä lähiympäristöön henkilökohtaisen kokemusmaailman kautta vahvistettiin työpajoihin osallistuneiden nuorten paikantajan kehittymistä sekä harjoitettiin ympäristölukutaitoa ympäristön havainnoinnin keinoin, jolloin nuorten oli mahdollista jäsentää ja tulla tietoisiksi koetusta paikan identiteetistä, määrittellä ja jäsentää omia ympäristölle antamiaan ympäristöarvoja, sekä tunnistaa paikan monimuotoisuudelle olennaisia tekijöitä ympäristössä esimerkiksi tulella tietoisiksi elävästä kulttuuriperinnöstä ja kulttuurisista merkityksistä osana paikkaa. Vahvistamalla lasten ja nuorten paikkasuhdetta havaitsemisen ja ympäristön arvottamisen keinoin omaan elinympäristöön voidaan vahvistaa sisäpuolisuuden ja kuulumisen kokemuksia sekä emotionaalisen ympäristösuhteen syntymistä, joka synnyttää huolenpidon tarpeen ympäristöstä ja tukee kulttuurista kestävyyttä vahvistamalla lasten ja nuorten oikeutta määrittellä omaa kulttuuriperintöään.

Työpajassa käytettyjen menetelmien avulla nuorten oli mahdollista vahvistaa ympäristölukutaitoaan havainnoimalla lähiympäristöä, jonka voidaan nähdä fenomenologisesti tarkasteltuna lisäävän arvostusta ja kiintymystä ympäristöön. Työskentelyssä käytettyjen havainnointia ja tulkitsemista harjoittavien menetelmien ja toimintatapojen kautta lasten ja nuorten oli mahdollista vahvistaa omaa kulttuuri-identiteettiään tarkastelemalla paikallisidentiteetin kokemusta lähiympäristössä sekä tunnistaa ympäristön kulttuurisia merkityksiä ja piirteitä kuten paikallisen nuorisokulttuurin olemassaoloa. Kasvatuksellisesta näkökulmasta esimerkiksi paikallisidentiteetin tunnistaminen ja määrittely on erittäin arvokasta, sillä sen voidaan nähdä lisäävän vastuullisuuden tunnetta sekä vahvistavan yhteisöllisyyden kokemuksia ja kuulumisen tunnetta ympäristössä. Paikallisidentiteetin huomioiva kasvatus tukee ja huomioi ympäristösuhdetta rakentavia taitoja sekä kiinnittää oppijaa paikkaan. Tällaisessa kasvatuksellisessa kontekstissa oppija on aktiivisena toimijana ja osallistujana, jolla on mahdollisuudet vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. (Laine, 2013b, s. 107)

Toinen keskeinen tutkimustulos tutkimuksessani oli nuorten ympäristölle antamat arvot ja arvostukset, jotka ympäristöfilosofisesti tarkasteltuna muodostuvat keskeiseksi ympäristökasvatuksen sisältöalueeksi (Cantell ym., 2020). Työpajoissa työskentelyn aikana syventymällä henkilökohtaisiin ympäristökokemuksiin ja pihaympäristön suunnitteluun nuorten oli mahdollista tunnistaa omia ympäristöarvojaan esimerkiksi pohtimalla mikä ympäristössä on hyvää ja miksi, sekä kuinka ympäristöä tulisi muokata esimerkiksi eri käyttäjäryhmien näkökulmat huomioiden. Määrittelemällä ympäristön arvot paikallisen yhteisöstä käsin mahdollistuu myös niihin sitoutuminen, joka synnyttää pitkällä aikavälillä kiintymystä ja sisäpuolisuuden kokemuksia paikassa ja elinympäristössä. Humanistimaantieteilijä Edward Relph (1976) on todennut, että kiintymys ja juurtuminen paikkaan on tärkeä tarve ihmiselle, sillä sen katsotaan edustavan tarvettamme turvallisuudelle, tasa-arvoisuudelle sekä järjestykselle. Ihminen kiintyy eniten niihin paikkoihin ja ympäristöihin, jossa tunteita, moniulotteisia kokemuksia sekä vastavuoroisuutta on koettu. Syvä kiintymys paikkaan on merkittävin tekijä huolenpidon tarpeen synnyttämiseen ympäristöstä sekä empaattisen ympäristösuhteen kehittymiseen. (Relph, 1976, s. 37)

Tässä tutkimuksessa lähestyin osallistavaa ja kestävästä ympäristöjen kehittämistä kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta, jossa ympäristön moninaisuus, arvokysymykset ja merkityssuhteet ympäristössä ovat keskeisiä. Kestävyystutkija Katariina Soinin (2013, s. 17) mukaan kestävässä kehityksessä kokonaisvaltaisesti on kysymys ennen kaikkea arvoista ja niiden priorisoinnista. Pohjautuen Berleantin(1992) ajatteluun ympäristökriitikistä kestävässä ympäristösuunnittelussa tulisikin pyrkiä hyödyntämään menetelmiä, jotka keskittyvät nostamaan esille ympäristöarvot ja ympäristön esteettisen puolen. Ympäristön tarkastelu eri tulokulmista voi edistää kykyä suunnitella ja muotoilla ympäristöä niillä tavoilla, jossa tunnustetaan esteettisen arvon merkityksen elinvoimaiselle ympäristölle. (Berleant, 1992, s. 144). Monimuotoisuuden vaalimista ympäristössä ei tulisi nähdä ensisijaisena taloudellisena strategiana alue- ja ympäristösuunnittelussa, vaan tulisi ymmärtää, että laadulliset ja taloudelliset tekijät ovat olennaisesti vuorovaikutuksessa keskenään. Kaupunkiympäristön laatua esiin tuovat esteettiset arvot ovat vetovoimatekijöitä, jolla parannetaan alueen elinvoimaisuutta. Esteettisten arvojen toimivat lähtökohtana ympäristösuunnittelulle, johon niin taloudellisen, sosiaalisen, kulttuurisen, kuin ekologisen kestävyuden tulisi pohjautua. (Vihanninjoki, 2017, ss. 347–348)

Yksi keskeisimpiä havaintojani aineiston analyysin pohjalta oli, että nuorten kokema ympäristö on sosiaalinen ympäristö, joka muodostuu ja muokkautuu arvopohjaisesti. Tarkastellessa tutkimukseni suhdetta aikaisempaan tutkimukseen tutkimuksessani tehdyt havainnot vertautuvat hyvin samankaltaisena aikaisempaan ympäristökasvatuksen ja ympäristöpsykologian tutkimukseen nuorten tilallisista käsityksistä ja mielikuvista, jossa sosialisointin luonne näyttää merkityksellisenä yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa syntyvässä maailmankuvan rakentumisessa (Rinne & Kallio, 2017, ss. 19–20). Tämä vahvistaa ympäristön sosiaalisen ulottuvuuden mukaan sisällyttämistä ympäristökasvatukseen. Ympäristökasvatuksellisesti tarkasteltuna kulttuuriympäristö käsitteenä on arvolatautunut itsessään, jonka myötä ympäristökysymykset, kuten ympäristön suojeluun ja muokkaamiseen liittyvät kysymykset ovat aina sosiaalisessa ympäristössä elävien yhteisön arvoihin sidot-

tuja. Vaikka tässä tutkielmassa aineistoa lähestyttiin teoreettisesti tarkasteltuna yksilön subjektiivisten ympäristösuhteen tulokulmasta, emme elä maailmassa kuitenkaan yksin. Kestävän kehityksen arvojen mukaisessa kasvatuksessa ympäristökasvatuksen tulisi huomioida ihminen kulttuuris-sosiaalisena olentona osana ympäristökasvatusta. Sosiaaliseen ympäristöön sisältyy aina myös moninaisia esteettisiä arvoja. Kasvatuksessa näitä kaikkia arvoja on kuitenkin mahdotonta sulauttaa yhteen. Tämä haastaa sekä kasvattajan että menetelmät. Ympäristökasvatuksen tulisikin tarjota menetelmällisiä keinoja erilaisten intressien tarkasteluun, joka luo keskustelualustan yhteisölliselle arvopohjaiselle keskustelulle ja kasvatukselle. Näenkin, että kulttuuriympäristökasvatukselle ominainen tutkiva oppiminen ja kokemuksellisuus ovat oiva tapa lähestyä ympäristön esteettisten arvojen havainnointia ja arvoperustan moninaisuutta myös yhteisöllisesti yhdessä jaettuna.

6 POHDINTA

Lopuksi haluan vielä lyhyesti pohtia toteutunutta tutkimusta ympäristökasvatuksen ja vaikuttamisen näkökulmasta. Oma tutkimukselliset intressini tämän tutkimusprosessin aikana keskittyivät kulttuuriympäristökasvatuksellisten päämäärien ja näkökulmien tarkasteluun osallisuutta ja lähiympäristön kestävästä kehitystä edistävänä menetelmänä. Tämän tutkimuksen tutkimustuloksien valossa voidaan tehdä tulkintaa, jossa kulttuuriympäristökasvatuksen hyödyntämisellä osallistavana ympäristösuunnittelun menetelmänä voidaan edistää lasten ja nuorten kuulemistä ja vaikuttamisen vahvistamista maankäytön poliittisessa päätöksenteossa lisäämällä ympäristötietoisuutta omasta lähiympäristöstä. Tuomalla paikkalähtöisen kasvatuksen mukaan osaksi lasten ja nuorten osallisuuden toimintatapoja voidaan yhtäaikaaisesti tuottaa kokemuksellista tietoa lasten ja nuorten omasta lähiympäristöstään niin kutsutun pehmeämmän tiedon valossa, mutta myös ennen kaikkea vahvistaa lasten ja nuorten motivaatiota ja kiinnostusta vaikuttaa lähiympäristöönsä. Ympäristökasvatuksellisesti tarkasteltuna halu ja motivaatio vaikuttaa omaa elinympäristöä koskeviin asioihin eivät synny ilman, että harjoittelemme kykyä tunnistaa ja kohdata itselleen merkityksellisiä paikkoja lähiympäristöstä. Tähän erilaiset kulttuuriympäristökasvatuksen ja paikkalähtöisen kasvatuksen menetelmät soveltuvat erinomaisesti.

Kulttuuriympäristökasvatukselliselle toiminnalle osallisuutta ja kestävyyttä edistävänä menetelmänä tulisikin löytää riittävästi aikaa ja resursseja, joka voi osoittautua haasteeksi usein lyhytkestoisissa hanketyönä tehdyissä toteutuksissa. Kulttuuriym-

päristö- ja perintökasvatuksessa voidaan nähdä olevan kyse pitkäjänteisestä oppimisprosessista, jolloin yhden hankkeen aikana toteutetut kokeellut eivät välttämättä ole tie syvällisiin oppimistuloksiin(Hänninen, 2013, s. 201). Tämän pohjalta tulisikin mielestäni kysyä, miten erilaiset maankäytölliset suunnitteluprosessit ja ympäristökasvatus kohtaavat? Onkin syytä tarkastella kriittisesti, millaisen kasvualustan hanketyö tarjoaa kulttuuriympäristökasvatukselle. Lasten ja nuorten osallisuuden edistäminen ei voi jäädä ainoastaan hankkeiden varaan, vaan tulisi löytää ne menetelmät ja toimintatavat, jotka soveltuvat myös osaksi kokonaisvaltaista kasvatustyötä. Ympäristötietoisuus lähiympäristöstä on tärkeää lasten ja nuorten osallisuuden kokemuksille ja kehitykselle kokonaisvaltaisesti. Näkisinkin, että pitkäjänteisesti toteutulla kulttuuriympäristökasvatuksella voidaan rakentaa kasvualusta myöhemmille vaikuttamistaidoille ja aktiiviselle kansalaisuudelle, jolloin myös kasvatustyön ja suunnitteluprosessien olisi mahdollista kohdata luontevammin ja rakentaa tietä osallisuuden kokemuksiin.

7 LOPUKSI

7.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tässä alaluvussa haluan tarkastella vielä lyhyesti tutkimuksen luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä voi pohtia suhteessa toteutuneeseen tutkimusprosessiin ja tarkasteltavaan aineistoon. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisin piirtein tutkimukseni tutkimusasetelma ja kysymykset sekä aineiston rajaus muotoutuvat jonkin verran alkuperäisestä tutkimussuunnitelmasta erityisesti aineiston kanssa kohtaamien haasteiden takia. Kriittisesti tarkasteltuna tällä voidaan olettaa olevan vaikutusta myös tutkimustulosten luotettavuuteen. Aineiston analyysin aikana oli todettavissa, että kerätty aineisto osoittautui oletettua rajoittuneemmaksi sisällöltään suhteessa tutkimustehtävään, jonka vuoksi tutkielman tutkimusasetelmaa ja tutkimuskysymyksiä tuli muotoilla uudelleen kesken prosessin. Jälkikäteen tarkasteltuna kahden eri työpajan sisältötavoitteet olivat keskenään eroavia, jonka vuoksi työpajoissa tuotettua aineisto tuotti keskenään eroavaa dataa tutkittavasta ilmiöstä. Tämän vuoksi tutkimuksen aineistoa olisi voinut tarkastella mahdollisesti myös toisista erillään omina analyysinä kahden eri tutkimuskysymyksen avulla. Myös osallistavan havainnoinnin menetelmät sellaisenaan todettiin tämän tutkimuksen puitteissa liian niukasti aineistoa tuottavaksi yksinään suhteessa tutkimustehtävän ja rajauksen alkuperäiseen laajuuteen. Jatkotutkimusta varten näkisin

merkityksellisenä myös kerätyn aineiston rikastamisen mahdollisesti vielä haastatteleamalla nuoria joko yksilöllisesti tai ryhmässä, jolloin heille olisi mahdollistunut pohdita näkemyksiään ja kokemuksiaan kokeilluista menetelmistä sekä oman elinympäristön kehittämiseen liittyvistä kysymyksistä syvällisemmin. Osallistavan havainnoin aikana nuorten tarkkoja ajatusten ja huomioiden tallentaminen itse työskentelystä osoittautui haastavaksi tallentaa kokonaisuudessaan, jonka voisi huomioida haastattelun keinoin sekä tutkimustilanteen nauhoittamisen keinoin.

Tarkastellessa tutkimustuloksia kulttuuriympäristökasvatuksellisesti voidaan paikantaa ja tunnistaa vielä jatkotutkimuksen tarpeita. Jatkotutkimuksen näkökulmasta tutkimukseni kannalta oleellisiksi avoimiksi kysymyksiksi jäivät vielä esimerkiksi nuorten oma kokemus prosessiin osallistumisen vaikuttavuudesta ja vaikuttamisprosessin mielekkyydestä. Kokivatko nuoret itse työpajoihin osallistumisen osallisuutta ja vaikuttavuutta lisäävänä toimintana? Kysymys on mielestäni keskeinen, sillä vaikuttaminen ja vaikuttamistaidot ovat yksi kulttuuriympäristökasvatuksen sisältötavoitteista, johon tämän tutkimuksen puitteissa ei pystytty vastaamaan kovin laajasti. Myös yksi tämän prosessin aikana heränneistä kysymyksistä liittyi vahvasti kokeiltujen ympäristökasvatuksellisten menetelmien mielekkyyteen ja nuorista itsestä lähtevään haluun osallistua. Olivatko esimerkiksi tässä esitellyt tutkimuksessa esitellyt ympäristökasvatukselliset osallistavat toimintaprosessit aidosti lasten ja nuorten mielestä innostava ja motivoiva tapa osallistua lähiympäristön suunnittelu- prosessiin? Millaisia vaikuttamis- ja oppimistapahtumia sekä kokemuksia ne tuottavat prosessiin osallistuville nuorille heidän omasta näkökulmastaan? Mielestäni nuorten oman äänen kuuluminen ympäristökasvatuksen tutkimuksessa tulisi vielä vahvistua ja se tarjoaakin hyvät lähtökohdat jatkotutkimuksen tekemiselle.

7.2 Tutkimusetiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa

Lopuksi haluan vielä pohtia tutkimusprosessini toteutumista tutkimuseettisestä näkökulmasta. Tänä päivänä kaikkea lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa tutkimusta ohjaavat ja määrittelevät erilaiset käsitykset lapsuudesta ja nuoruudesta, jotka vaikuttavat myös tutkijan eettisiin valintoihin ja tutkimuksen toteutukseen. (Pösö ym., 2021, s.

15) Keskeisimpinä tutkimuseettisinä kysymyksinä pidetyt asiat kietoutuvat usein lasten ja nuorten asemaan tutkimuskohteina. Tutkimustilanteissa täysivaltaisina subjekteina kohtelu, aidon osallisuuden sekä itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja tutkijan eettinen rooli tutkimustilanteissa ovat lapsuuden ja nuoruuden parissa tutkimustyötä tekevien keskeisiä pohdinnan aiheita, joihin olen itse joutunut myös paneutumaan tutkimustyössäni. (Pösö ym., 2021, s. 16) Yksi eettisistä pääkysymyksistä tutkimusprosessissani koskee itsemääräämisoikeutta. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvassa tutkimuksessa lasten itsemääräämisoikeus esimerkiksi tutkimukseen osallistumisesta ja tiedon jakamisesta saattaa osoittautua ongelmalliseksi. Tavallisesti alle 18-vuotiaitten tutkimiseen tarvitaan huoltajien suostumus. Lisäksi tarvitaan lähtökohteisesti vielä lapsen oma suostumus. Käytännössä kuitenkin lasten ja nuorten osallisuuden huomioon ottaminen sekä heidän itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen tavoite ovat ristiriidassa uusien tutkimuseettisen säätelyn tiukentamistavoitteiden vuoksi. (Pösö ym., 2021, s. 33) Suojelu käytännössä herkästi kääntyy osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kaventumiseksi, joka ajaa tavoitteet mahdolliseen ristiriitaan (Pösö ym., 2021, s. 118). Tämä saattaa koitua ongelmalliseksi esimerkiksi tarpeeksi kattavan sekä luotettavan aineiston keruun kannalta ja vaarantaa pahimmassa tapauksessa koko tutkimusprosessin toteutumisen. Kun tiedotin vanhemmille tutkimuksestani, hyödynsin opettajan institutionaalista valtaa tiedottaen asiasta vanhemmille vapaamuotoisen tutkimuslupapyyntön ja tiedotteen muodossa. Itseäni tilanteessa mietitytti erityisesti se tilanne, jossa joku oppilaista ei halua osallistua työpajaan mutta vanhempi antaa suostumuksensa. Tämä voi tuntua lapsesta painotukselta, joka tulee kasvatusinstituutiolta tai vanhemmalta. Tutkimuspaikan tai metodien valinta ei mielestäni ollut siis aivan eettisesti ongelmaton. Instituutiot ovat usein paikkoja, jossa lapsiin ja nuoriin kohdistuva tutkimus on kuitenkin helppo toteuttaa käytännöllisistä syistä (Pösö ym., 2021, s. 99). Mielestäni asetelma nostaa pintaan erityisesti tutkijan ja tutkittavan välisen luottamussuhteeseen liittyvät eettiset kysymykset.

Luottamuksellisen suhteen luominen nuoren tutkittavan ja aikuisen tutkijan välille nähdään erityisesti nuorisotutkimuksessa usein eettisesti kestävä tutkimuksen kulmakivenä (Pösö ym., 2021, s. 33). tutkimusta tarkastellessani jouduin paneutumaan

tutkijan eettiseen rooliin ja positioon. Millaisia eettisiä kysymyksiä tutkijan rooli tuo esiin etnografisessa kenttätutkimuksessa? Etnografiselle tutkimukselle tyypillisiä tutkimukselliseen otteeseen liittyviä kysymyksiä ovat tutkijan rooli kentällä ja asema kentällä. Esimerkiksi tutkimuksessa tulee pohtia tutkijan vaikutusta tutkittavan ilmiön ja yhteisön käyttäytymiseen (Valli ym., 2018). Voidakseen kohdata tutkimuksensa kohteet ja osallistujat mahdollisimman oikeudenmukaisesti tulee tutkijan tarkastella kriittisesti sekä omaa että tutkittaviensa asemaa niissä valtasuhteissa, joita tutkimuskohteeseen liittyy. Reflektointia tulee tehdä kaikissa tutkimuksen vaiheissa: tutkimuskysymyksiä asettelussa, kenttätöissä, aineistoa käsiteltäessä, analyysissä, tuloksia raportoinnissa ja niitä sovellettaessa. Näin tutkija pääsee tarkastelemaan positiostaan johtuvia vinoutumia ja näkökulmaeroja mahdollisimman moninaisesti. (Pösö ym., 2021, s. 168) Tutkimustilanteessa otin tietoisesti tutkijana etäisyyttä auktoriteetin rooliin, sillä tutkimukseni tavoitteenani oli tuottaa aineistoa lapsen näkökulmasta. On kuitenkin mielestäni relevanttia kyseenalaistaa, miten lapset ja nuorivat kokivat tilanteen. Oliko heillä olo, että heitä tarkkaillaan työni puitteissa ja he joutuvat miettimään sanomisiaan enemmän kuin muiden ryhmän aikuisten kanssa? Miten tiedostavia he ovat tutkijan roolistani ja miten he kokevat sen? Valtasuhteet nousivatkin erityiseen tarkasteluun tutkimuksissa, jossa tutkimus liitetään suoraan koulutyöhön tai aineisto tuotetaan ainoastaan tutkijan käyttöön.

Eettisesti hyvälle tutkimukselle kuuluu myös vastuu siitä mihin tarkoitukseen tutkimusta ja tutkittua tietoa käytetään (Hallamaa & Aaltonen, 2006, s. 45). kerroin oppilaille ennen työpajan alkua kuka olen ja mitä organisaatiota edustan, sekä missä roolissa tulen työskentelemään heidän kanssaan. Kerroin lyhyesti tutkimuksestani ja siitä, että tutkimus koskisi lopputyöni maisteriopintoja varten. Tutkimuksen sanallistaminen nuorille ymmärrettävästi tuntui tilanteessa osittain haastavalta. Tutkimukseni ja aineistonkeruun jälkeen havahduin myös kriittisen pohdintaan ymmärtämisen ja sanoittamisen ongelmallisuudesta sekä lapsiystävällisten tutkimusmetodien ja menetelmien puolesta. Ymmärtämisellä on keskeinen rooli humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, vaikka sen myötä tutkija joutuu pohtimaan tulkintaan liittyviä kysymyksiä esimerkiksi tutkittavan oman näkökulman esiintuomisesta. Tutkija tulee huomioida tutkimustulosten suhdetta moraalisiin vastuun kysymyksiin

mm. millä tavoin tutkija on mahdollisesti vaikuttanut tutkittavan mielentilaan tai olosuhteisiin, esim. olisiko tutkija voinut toimia toisin näissä olosuhteissa. (Hallamaa & Aaltonen, 2006) On eettisesti kovin ongelmallista, jos tutkittavat eivät ymmärrä mihin osallistuvat tai eivät kiinnostu siitä, jolloin kieltäytymisen kynnyks myös kasvaa. Tutkimusmetodien ja aineistonkeruun menetelmien tulisi olla helposti lasten ja nuorten ymmärtämisen tasolla. Eettisesti tarkasteltuna voisikin kysyä, olivatko hankkeessa kokeillut osallisuusmenetelmät, jotka toimivat samalla aineistonkeruun menetelmänä aidosti mielekkäitä ja ymmärrettäviä tapoja osallistua tutkittaville? Lapsia ja nuoria aidosti innostavat toiminnot eivät aina kohtaa parhaimman tiedon- tuoton kanssa, joka saattaa aiheuttaa myös tutkimuseettisiä ristiriitoja tutkimuspro- sessissa esimerkiksi tutkimuksen luotettavuuden suhteen.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (1999). Laadullinen tutkimus (3. uud. p). Vastapaino.
- Berleant, A. (1992). The aesthetics of environment. Temple University Press.
- Bonsdorff, P. von. (1998). The human habitat: Aesthetic and axiological perspectives. International Institute of Applied Aesthetics.
- Bonsdorff, P. von. (2000). Urban richness and the art of building. Yhteiskuntasuunnittelu.
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E., & Tani, S. (2020). Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja. PS-kustannus.
- Forss, A.-M. (2007). Paikan estetiikka: Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa. Yliopistopaino.
- Granö, P. (2019). Kulttuuriympäristö lapsen kehityksen tukena. Teoksessa *Maailman perintö ja kulttuurikasvatus: World heritage and cultural education* (ss. 100–105). Rauman Normaalikoulu Teacher Training School.
- Hallamaa, J., & Aaltonen, K. (Toim.). (2006). Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harju, E. (11.6.2022). Nuorten mopoilun aiheuttama melu ja häiriö huolettaa Otalammella – Valtuustoaloite: Lisää ohjattua toimintaa ja mahdollisuuksia mopoilun harrastamiseen. Vihdin Uutiset. <https://www.vihdinuutiset.fi/paikalliset/4660644>. Viitattu 10.4.2024.
- Hiltunen, M., Estola, E., & Hyry-Beihammer, E. K. (Toim.). (2014). Paikka ja kasvatus. Lapin yliopistokustannus.
- Hämeenaho, P., & Koskinen-Koivisto, E. (Toim.). (2014). *Moniulotteinen etnografia*. Ethnos.
- Hänninen, K. (2013). Kulttuuriympäristökasvatusta ja kulttuuriperintökasvatusta sosiaalisesti. Teoksessa *Kestävä kasvatus - kulttuuria etsimässä* (ss. 193–203). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Härö, M. (2013). Kulttuuriympäristökasvatuksen merkitys nykypäivänä. Teoksessa *Kestävä kasvatus - kulttuuria etsimässä* (ss. 225–230). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Jokiniemi, J., Department of Architecture, Arkkitehtiosasto, Aalto-yliopisto, & Aalto University. (2007). Kaupunki kaikille aisteille: Moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä. Helsinki University of Technology.
- Kallio, K. P. (2006). Lasten poliittisuus ja lapsuuden synty: Keho lapsuuden rajankäynnin tilana. Tampere University Press: Taju.
- KEKO - Kestävän kehityksen kasvatuksen ontologia. (2015). Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy.
- Kuusisto-Arponen, A.-K., & Tani, S. (2009). Hengailun maantiede: Arjen kaupunki nuorten olemisen tilana. *Alue ja Ympäristö*, 38(1).
- Kyttä, M., & Kahila, M. (2006). PehmoGIS: Elinympäristön koetun laadun kartoittajana. Teknillinen korkeakoulu.
- Kähkönen, S. (2015). Kulttuuriympäristöohjelmien kulttuuriympäristö. *Tahiti: taidehistoria tieteenä*, 2015(4).
- Laine, M. (2013a). Kulttuurin saamat merkitykset kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen näkökulmasta. Teoksessa *Kestävä kasvatus - kulttuuria etsimässä* (ss. 27–38). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.

- Laine, M. (2013b). Kulttuurisesti kestävä kasvatus. Teoksessa *Kestävä kasvatus - kulttuuria etsimässä* (ss. 98–114). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Laine, M. (2017). Kulttuurisesti kestävä kasvatuksen koulutus- ja kehitystarpeet. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja* (ss.441–455).
- Laine, M. (2019). Kohti kulttuurisesti kestävä kasvatus: Kulttuurisesti kestävä kasvatuksen määrittäminen ja siihen liittyvät tulevaisuuden tarpeet. Helsingin yliopisto.
- Latvala-Harvilahti, P. (2021). Kulttuuriperinnöt kestävä tulevaisuuden avaimina: Taustaselvitys kulttuuriperintöstrategian laatimisen tueksi.
- Määttä, J. (29.8.2016). Kouvola on Suomen karuin kesäkaupunki – tämän vuoksi se on niin rakastettava. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/nyt/art-2000002918333.html>. Viitattu 10.4.2024.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, & Ympäristöministeriö. (2014). Kulttuuriympäristöstrategia 2014-2020: Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3. 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Ympäristöministeriö.
- Pösö, T., Rutanen, N., Vehkalahti, K., Lagström, H., Ellonen, N., Nuorisotutkimusseura, & Nuorisotutkimusverkosto (Toim.). (2021). Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura ry : Nuorisotutkimusverkosto.
- Raittila, R. (2008). Retkellä: Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. Jyväskylän yliopisto.
- Rakentamislaki 751/2023. FINLEX. Oikeusministeriö. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230751#Pidm46111191482720>. Viitattu 20.5.2024.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Rinne, E., & Kallio, K. P. (2017). Nuorten tilallisten mielikuvien lähteillä. *Alue ja Ympäristö*, 46(1).
- Rönkkö, E. (2012). Kulttuuriympäristöselvitykset: Tieto, taito ja ymmärrys maaseudun maankäytön suunnittelussa. Oulun yliopisto.
- Salomaa, T. (1.10.2014). ”Suomen turhin kaupunki”—Onko Kouvolan Pahkasika-maine perusteltu? *Iltasanomat*. <https://www.iltalehti.fi/smltiiga/a/2014100118711883>. Viitattu 10.4.2024
- Soini, K. (2013). Kestävä kehitys ja kulttuuri. Teoksessa *Kestävä kasvatus - kulttuuria etsimässä* (ss. 12–25). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Strandell, H., Haikkola, L., & Kullman, K. (Toim.). (2012). *Lapsuuden muuttuvat tilat*. Vastapaino.
- Tani, S., & Surma-aho, O. (2012). Young people and the hidden meanings of the everyday: Time-space path as a methodological opportunity. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 21(3).
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vahtikari, T., Ainiala, T., Kivilaakso, A., Olsson, P., Savolainen, P., Laine, S., Aula, I., Pöllänen, S., Pärjälä, E., Tiainen, M., Venäläinen, J., Latvala-Harvilahti, P., Hansen, I., Hautamäki, R., Hovi, P., Järviluoma, H., Männistö-Funk, T., Kymäläinen, P., Vahtikari, T., & Vastapaino (kustantamo) (Toim.). (2021). Humanistinen kaupunkitutkimus. Vastapaino.
- Valli, R., Aaltola, J., & Herkama, S. (Toim.). (2018). Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (5., uudistettu ja täydennetty painos). PS-Kustannus.
- Vihanninjoki, V. (2017). Kokonaisvaltaisen kaupunkihyvinvoinnin aika? Urbaani monimuotoisuus ja kaupunkiympäristön estetiikka hyvinvointitekijöinä. *Yhteiskuntapolitiikka* (ss.343–349).
- Ympäristöministeriö. (2015). Ympäristökasvatuksen ja ympäristötietoisuuden kehittäminen: Työryhmän ehdotukset. Ympäristöministeriö.